

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav jižní a centrální Asie

Studijní obor: Mongolistika

Diplomová práce

Bc. Aldana Vlasáková

Epos Geser v kultuře etnik Centrální Asie

The Gesar epic in the cultures of Inner Asian ethnic groups

Praha 2016

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Kapišovská, Ph.D

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala své práci Mgr. Veronice Kapišovské Ph.D. za její neocenitelné rady, vstřícné vedení a trpělivost při kontrole diplomové práci. Dále bych chtěla poděkovat PhDr. Alene Oberfalrerové za řadu kritických a konstruktivních připomínek a návrhů a Doc.Dr. Jugderin Luvsandorjovi za kontrolu přepisů klasického mongolského textu. Můj dík taky patří Mgr. Ondřeji Srbovi za rituální text *Geserův sang* z jeho osobní zbirky. Také děkuji mým přátelům a kolegům, kteří mne během psaní různými způsoby podpořili, předně Bc. Jonášovi Vlasákovi za opakované čtení a diskusi o eposech, Mgr. Jiřímu Dyndovi a Filipu Kaasovi za kontrolu češtiny.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 23. srpna 2016

.....
Aldana Vlasáková

Abstrakt

Předmětem diplomové práce je epos o Geserovi a jeho role v kultuře etnik Centrální Asii, především u mongolských a tibetských národů. Po uvedení do problematiky je představená krátká historie zkoumání eposu a jsou uvedené různé verze eposu, rozdělené teritoriálně. V ústřední části se práce zabývá vývojem náboženského kultu hlavního hrdiny eposu, zvláštní pozornost je věnována rituálu pálení libé vůni *sang* a spojené s tímto rituálem texty, zatím sleduje popis Geserova obrazu v ikonografickém buddhistickém umění a také krátký přehled moderních soch a obrazů s tématem eposu. Na konci práce je podrobná analýza struktury jednoho rituálního textů typu *Geserův sang*, jehož transkripce a překlad do češtiny je uvedený v příloze k práci, spolu s obrázky Gesera v umění.

Klíčová slova

Geser, Gesar, Chán Geser, hrdinský epos, mongolský epos, tibetský epos, epos o Geserovi, Geseriada, kult epického hrdiny, buddhismus, sang, Geser sang, pálení libé vůni, rituál, podnesení obětiny

Abstract

This thesis is about Gesar epic in the culture of The Gesar epic in the cultures of Inner Asian ethnic groups, primarily of Mongolian and Tibetan. After the general introduction to the Gesar epic there is a short history of Gesar epic studies and list of different versions of epic in every region it is known. In the central part the thesis deals with a development of religion cult of the main epic hero. A special attention was put on a ritual of smoke offering, known as *sang* and on texts related to this ritual. Then there is a description of Gesar's reflection in iconographic Buddhist art as well as in modern art. The end of the thesis is dedicated to a structural analysis of one *sang* text, its transcription and Czech translation are given at the supplement of the thesis with some images of Gesar in art.

Key words

Geser, Gesar, King Gesar, heroic epic, Epic of Gesar, oral epic, Mongolian epic, kult of epic hero, buddhism, sang, ritual, juniper smoke offering

Obsah

Úvod	6
Téma a cíl práce	6
Metodika práce a použitá literatura.....	7
Členění práce.....	8
Transkripce a pojmy	8
Epos o Geserovi	9
Historie objevení a zkoumání tibetských a mongolských verzí eposu	9
Tibetské verze.....	12
Mongolské verze.....	14
Vnitřní Mongolsko	16
Burjatsko	17
Ojratské a kalmycké verze	18
Geserův kult	19
Od epického hrdiny po božstvo	19
Epos a rituál.....	25
Obraz Gesera v rituálním buddhistickém umění.....	30
Analýza textu „Geser boyda-yin sang orošiba“ – „Obsah podnesení líbe vůní svatému Geseru“	33
Závěr	43
Bibliografie	45
Příloha.....	49
Transkripce textu „Geser boyda-yin sang orošiba“.....	49
Překlad textu „Obsah sangu svatého Gesera“	50

Úvod

Téma a cíl práce

Tématem předkládané diplomové práce je epos o Geserovi a jeho kult u mongolských a tibetských národů. Původně tibetský epos je velmi rozšířen po celém Mongolsku, u Vnitřních Mongolů a Tibetanů v Číně, u Burjatů v Rusku, a také u některých národů v Nepálu, Bhútánu, Indii a Pákistánu. Hlavní hrdina, král Geser - *Geser Chán* (mong.) nebo *ge-sar rgyal-po* (tib.), je synem nebeského božstva, který se narodil ve státu Ling, aby bojoval proti zlým démonům a zachránil národ od utrpení. Nicméně Geser je velmi odlišný od ostatních epických hrdinů tím, že jako nebeská bytost už od narození záměrně skrývá svůj nadlidský původ: všem se ukazuje jako škodlivý chlapec, který pomocí své chytrosti ničí démony a dostává svého antagonistu, strýce Cotona, do různých komických situací. Má neobyčejné schopnosti proměňovat se do všemožných forem, používat magická kouzla, a tak pomocí podobných triků získává své manželky a nakonec se stává králem státu Ling. Geser je hrdinou typu „trickster“ a jeho historie plná zábavných momentů a skrytých smyslů se stala velmi oblíbeným eposem u tibetských a mongolských národů, které mají velké množství různých verzí. Tyto verze se od sebe často velmi liší, přesto jsou vnímány jako jeden epos o Geserovi. Existuje termín *corpus gesaricus* pro celý korpus eposu o Gesarovi ve všech variantách. Také se používá termín Geseriáda, zavedený francouzským badatelem S. Lévim, který nazval epos Iliadou Centrální Asie v předmluvě ke knize A. David Neelové z roku 1931.¹ Stejný termín používá C. Damdinsuren.²

Se jménem Gesera jsou kromě samotného eposu spojeny různé krátké texty náboženského charakteru. Jedním typem podobných textů je Geserův sang. Slovo *sang* je tibetského původu (tib. *bsang*) a v tibetštině označuje rituál, při kterém se udělá rituální oheň a obětuje se dým. Nejčastější sang se dělá pro vyšší bytosti za účelem získání požehnání. Tento rituál očišťuje, posvěcuje a přináší „dobrou energii“ pro zúčastněné lidi a místo. V Tibetu rituál pálení sangu přerostl do tradice přivítání váženého hosta, například lamy vysokého postavení.³ V Mongolsku slovo sang (mong. *сан(з)*) označuje zaprvé to, co se pálí, aby se vytvořil rituální

¹ David Neel 1959, s. 10.

² Damdinsuren 1957.

³ „བསྐྱེད་པའི་སྐྱེད་པོ་” "Sang". 1) The name of a ritual in which smoke is made in a ritual fire and offered up. The most

common Sang is done to higher beings in order to bring down blessings. Doing this cleanses, sanctifies, and brings "good energy" to the people and place involved. [...] 2) In Tibet, there grew to be a tradition of doing Sang as part of welcoming a hallowed guest, such as a high lama.” (Illuminator Dictionary Transliterated, Electronic Edition. Můj překlad)

dým, totiž kadidlo, a zadruhé proces pálení kadidla.⁴ Termín sang však označuje i samotný text, který se recituje během rituálu. Podobných textů, zasvěcených Geserovi, existuje velké množství, což ukazuje na to, že Geser není jen epickým hrdinou, ale i objektem nábožensko-mytologického kultu. Kromě textů o tomto kultu svědčí i různé sochy a obrazy, zasvěcené Geserovi. Avšak tento kult nelze označit za stejný ve všech zemích, kde je rozšířen epos: Geser je často označován za ochránce severu, za božstvo války a lovu, je spojen s legendou o mytické zemi Šambale, v buddhismu je považován za meditační božstvo a gurua. Cílem této diplomové práce je představení vzniku a vývoje nábožensko-mytologického kultu epického hrdiny krále Gesera u národů Centrální Asie, především u Mongolů a Tibetanů.

Metodika práce a použitá literatura

Mezi knihy, ze kterých jsem při své diplomové práci čerpala informace, patří zejména monografie mongolského akademika C. Damdinsürena „*Istoričeskije korni Geseriady*“ (Historické korní Geseriady) zabývající se hledáním historických kořenů eposu. Autor vnímal krále Gesera jako skutečnou osobu, o které byl složen epos za jeho dobu. Dále jsem se velmi inspirovala knihou S. J. Nekľudova „*Gerojičeski epos mongol'skich narodov*“ (Hrdinský epos mongolských národů), ve které je kromě podrobné analýzy mongolských verzí eposu velká pozornost věnována roli Gesera v mytologické a náboženské kultuře Mongolů. Velkou výpomocí se stal článek C. P. Vančikovové „*O sočinenii „Podnošenije blagovonij Geseru*“ (O dílu „Podnesení libé vůni Geserovi), ve kterém se nachází strukturální rozbor jednoho textu typu Geserova sangu. Velmi přínosným zdrojem informací o Geserově kultu v buddhismu mi byla také kniha „*The Epic of Gesar of Ling*“ (Epos o Gesarovi Lingském) pod redakcí R. Kornmana a diplomová práce G. Forguesa „*Materials for the Study of Gesar Practices*“ (Materiály k výzkumu Geserových praktik).

Dalším důležitým zdrojem byl text Geserova sangu v klasickém mongolském písmu, který mi byl laskavě poskytnut Mgr. Ondřejem Srbou z jeho osobní sbírky. Tento text díky řadě svých vlastností je pozoruhodným materiálem pro strukturální analýzu narativu a také cenným materiálem pro rozbor komparativní a antropologický. Proto se v následující práci pokusím aplikovat tento přístup k danému textu, abych doložila své přesvědčení o roli Gesera

⁴ САН(Г) II 1) ладан, фимиам; 2) воскурение фимиама; сайхан үнэрт сан благовонное курение; сан тавих / сан тавьж угах / сангаар угах шашин. а) кадить; воскурить фимиам; б) курение ладаном; воскурение фимиама; сангийн бойпор кадило, кадильница, курильница; сангийн бойпороос хөх утаа суунаглана с кадил ещэ струился синий дым. (БАМРС)

v náboženské a mytologické kultuře u národů Centrální Asie.

Členění práce

Práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. V první kapitole se nachází úvod do problematiky, jsou zde formulována témata a cíl práce. Dále jsou v ní uvedena teoretická východiska práce týkající se eposu o Geserovi a roli hlavního hrdiny v náboženství Mongolů a Tibetanů.

Druhá kapitola se zabývá krátkou historií objevení a zkoumání eposu o Geserovi. Začíná popisem základních syžetových kontur hrdinského eposu u tibetských a mongolských národů. Pokračuje podrobným popisem různých verzí eposu v Tibetu, Mongolsku, Vnitřním Mongolsku, Burjatsku a Kalmycku. Na závěru kapitoly je popsán současný stav zkoumání eposu o Geserovi.

Ve třetí kapitole, která tvoří jádro práce, je popsán proces transformace epického hrdiny v božstvo u národů Centrální Asie. Jsou zde podrobně popsány různé funkce Gesera a jeho spojení s jinými božstvy. Zvláštní pozornost je věnována roli Gesera v rituálech, především v pálení sangu. Poté na základě překladu a analýzy rituálního textu Geserův sang v klasické mongolštině byl proveden rozbor struktury rituálu. Transkripce mongolského textu a jeho překlad do češtiny je uveden v příloze k práci spolu s ukázkami zobrazování Gesera v rituálním buddhistickém umění. Na konci se kapitola zabývá vyobrazením Gesera v ikonografickém buddhistickém umění a také krátký přehled moderních soch a obrazů s tématem eposu.

Závěr práce potom shrnuje výsledky o vývoji náboženského kultu epického hrdiny tibetských a mongolských národů, krále Gesera.

Transkripce a pojmy

K transkripci klasického mongolského písma používám Vladimircovův-Mostaertův přepis.

K přepisu moderní mongolštiny používám systém, ve kterém samohlásky **o/y** se přepisují jako **ö/ü**, např. Damdinsüren, a dlouhé, resp. zdvojené samohlásky se značí čárkou nad příslušnou samohláskou, např. Geser-chán.

K přepisu tibetských slov používám Wylieho transliterační schéma.⁵

⁵ Wylie 1959, s.261-267.

Epos o Geserovi

Historie objevení a zkoumání tibetských a mongolských verzí eposu

Základní syžetové kontury hrdinského eposu tibetských a mongolských národů o Geserovi jsou následující. V zemi Ling, která nemá panovníka, nastaly neklidné časy. Do země je na rozkaz Buddhy Šakjamuniho odeslán jeden ze tří synů nebeského božstva, který se narodil jako ošklivý chlapec v rodině jednoho z lingských knížat (v některých verzích je jeho otcem horský duch). Pronásleduje jej strýc z otcovy strany *Coton* (Čton, bur. *Soton*, *Zutan*, tib. *khro-thung*, *'tho-thung* „zlý skrček“). Už v dětství chlapec měl magické schopnosti, ničil různé demony, zvítězil v soutěži o překrásnou *Rogmo-goa* nebo *Aralgo-goa* (bur. *Urmaj Gochon*, tib. *'bRugmo* „Bhútánka“), lingský trůn a různé poklady. Poté dostal z nebe kouzelného koně a získal svůj majestátní vzhled a opravdové jméno Geser.

Prvním Geserovým hrdinským činem je vítězství nad démonem severu. Hrdinovi v tibetské verzi pomáhá manželka démona (tib. *'bum skyid* „Deset tisíc štěstí“), ale v mongolských verzích to je původně manželka Gesera, která se jmenuje *Tümen jiryalang* „Desettisícere štěstí“ (bur. *ТҮМЭН Яргалан*), kterou démon ukradl. Po vítězství dala žena Geserovi kouzelný nápoj, po němž zapomněl na svou říši a svou první manželku a zůstal na severu. Doma zlý *Coton* marně obtěžoval *Rogmo-goa*. Kvůli *Cotonové* zradě Ling přepadli *Šarajgoly*⁶ (v tib. verzích *hor*) a zajali *Rogmo-goa*. Po zásahu se Geser zbavil omámení a vrátil se do své vlasti. Když se dozvěděl, že *Rogmo-goa* je u *Šarajgolů*, proměnil se v chlapce a pomocí kouzel způsobem zabil jejich krále. Před nebo po této události Geser jede do Číny, kde různými nadpřirozenými schopnostmi získá čínskou princeznu. Vypráví se také o tom, jak Geser zachraňuje svou matku z pekla.

Mongolské verze eposu obsahují také pasáž o oživení lingských bohatýrů, kteří zahynuli ve válce se *Šarajgoly*, proměna vzhledu z mnicha Gesera v démona s tělem osla (v některých burjatských verzích – v koně), a následná záchrana, v níž hlavní roli hraje další Geserova manželka, bohatýrka a kouzelnice *Aju-mergen* (mong. „Dobrá střelkyně Adžu“) nebo *Alu-mergen*, totiž zabití černobarevného tygra. Ostatní epizody se odehrávají stejným způsobem:

⁶ Šarajgol – název národnosti, která vystupuje ve všech mongolských verzích eposu o Geserovi. Šarajgolové mají tři krále: s bílou jurtou (mong. *čayan ger-tü*, tib. *gur-dkar*), se žlutou jurtou (mong. *sir-a ger-tü*, tib. *gur-ser*) a s černou jurtou (mong. *qar-a ger-tü*, tib. *gur-nag*). V tibetském rukopisu celý národ, který patří těmto králům, se jmenuje Žlutí chorové (tib. *hor-ser*). Je možné, že to samé etnonymum bylo přeloženo z tibetštiny do mongolštiny jako *šar-a-yi-hor*, což se později změnilo na *šaraigol* (Damdinsuren 1957, s. 214–215).

Geser ničí démony-panovníky sousedních států *Andulma-chána*, *Način-chána*, *Gumbu-chána* a další a získává jejich zemi a lid.

Neexistuje epos o Geserovi, který by zahrnoval všechny nalezené verze. Jsou sice známy základní kapitoly, z nichž se skládá syžet eposu, ty jsou však v každé verzi rozmístěny jinak, takže se všechny verze liší navzájem nejen formou, ale i obsahem. Nesmíme zapomínat na individuální tvůrčí proces jednotlivých vypravěčů, jejichž mistrovství se projevuje právě v improvizaci. J. N. Roerich uvádí, že vypravěč, od něhož zapisoval epos, vždy improvizoval a pokaždé, když ho Roerich požádal, aby zopakoval to, co právě teď řekl, zpíval trochu jinak.⁷ Stejnou variantnost epické orální poezie z pohledu zpěváka bylin popsal B. N. Putilov.⁸

Není jasné, kdy přesně se ústně tradované příběhy začaly zapisovat, ale badatelé se domnívají, že písemná tradice vznikla později než orální. J. N. Roerich hovoří o prvopočátečním „primitivním“ tibetském korpusu, kratším námětu o Geserovi, na jehož základě se zformoval celý epos. Následně se pak tento epos rozšířil do Mongolska a jiných oblastí Centrální Asie.⁹

Chatterji¹⁰ v roce 1981 navrhl následující rozdělení korpusu na 4 kategorie:

- písně (kolem 120 veršů),
- krátké prozaicko-poetické povídky (5000-10000 veršů),
- dlouhá narativní díla recitovaná i přes několik dní nebo týdnů,
- a nakonec rozsáhlejší díla podobná indickým puránám.

Stejně jako Ilias a Odyssea, také různé verze eposu o Geserovi pravděpodobně existovaly v písních rozpravěčů, šířily se mezi národy a s odstupem času začaly vznikat psané texty. Příběhy, které jsou dnes známy jako Homérové eposy, byly zapsány až několik staletí po jejich vzniku.¹¹ Již v tibetském díle z 15. stol. *rLang po ti bse ru* se objevují údaje o vyprávěcích (tib. *sgrung pa*, *sgrung mkhan*), kteří skládali písně o Geserovi a používali při zpívání více než 80 melodií.¹²

Epos o Geserovi je vskutku unikátní dílo, které se i dnes nepřestává vyvíjet – ke starším kapitolám přibývají nové: například, kapitola '*Jar gling g.yul 'gyul* „Válka mezi Džar a Ling“ která obsahuje epizodu o tom, jak Geser přijel do *phyi-gling 'jar*, „Hitlerova Německa“,

⁷ Рерих, 1996, s. 62.

⁸ Путилов, 1997, s.143.

⁹ Рерих 1999, s. 56.

¹⁰ Chatterji, 1981.

¹¹ Kornman 2015, s.xvi

¹² Forgues 2011, s.8

napsaná v Khámu ve 20. stol.¹³ V roce 2009 byl epos o Geserovi tibetských, mongolských národů a národnosti Tu prohlášen za mistrovské dílo ústního a nehmotného dědictví lidstva.¹⁴ Recitace eposu jsou často doprovázena rituály jako například obětování a meditace, které jsou zakořeněny v religiózním a běžném životě těchto národů. Epos se zpívá ve výjimečných situacích, například, při narození dítěte se zpívá epizoda o příchodu Gesera na tento svět, a když při svatbě zas epizoda o získání Geserovy nebeské manželky, překrásné Rogmo. Několik set mýtů, lidových historek, písní a přísloví není jenom formou společenské zábavy, ale i formou poznávání historie, náboženských představ, tradic, morálky a vědy. Epos o Geserovi jako trvalá inspirace pro malbu *thangka*, operu, hudbu, filmy a jiné formy umění naplňuje mladou i starší generaci pocitem kulturního identity a historické spojitosti. Velmi důležitou roli hraje epos u národu Golog-pa ve východním Tibetu. Jak píše Lama Chönam, který se v tomto regionu narodil, příběhy o Geserovi se dodnes vyprávějí formou dramatu nebo opery a sám lama vyrůstal zpívaje písničky z těch oper svým ovcím a jakům. Dialekt Golog je dodnes plný stejných slov, přísloví, přirovnání a frází, které jsou v eposu.¹⁵

Po prohlášení eposu mistrovské dílo ústního a nehmotného dědictví lidstva v roce 2009 byl v Číně vyhlášen devítiletý program záchrany eposu. V Tibetu a Vnitřním Mongolsku byla založena centra pro zkoumání Gesera. Podle Institutu pro výzkum Gesera na Tibetské univerzitě jeden starý vypravěč jménem Dawa již odrecitoval 600 000 veršů o 6 000 000 slovech, které byly zapsány v transkripci a nahrány. Jeho vyprávění je pětadvacetkrát delší než Homérovo epické dílo, patnáctkrát delší než indická Rámájana a třikrát delší než Mahábhárata, což činí z eposu o Geserovi nejdelší epické dílo na světě.¹⁶

Neobyčejná obliba eposu o Geserovi u národů Centrální Asie vyvolala velký zájem badatelů. Poprvé se o Geserovi zmiňuje P. S. Pallas ve svém cestopise z let 1776 – 1801,¹⁷ při popisu jednoho chrámu na hranici s carským Ruskem ve městě Majmačen.¹⁸ V letech 1802 a 1803 ruský vědec B. von Bergmann zapsal u Kalmyků na Volze dvě kapitoly tohoto eposu a jejich německý překlad vydal v roce 1804. Bergmann považoval text za mongolské náboženské

¹³ “See *Kha Gling* and *dMyal Gling* in NorbuJ 1971 for examples of chapters added in the 18th or 19th centuries, or even more recently, ‘*Jar gling gyul gyed*, —an episode of Gesar set in Phyi-gling ‘Jar, probably Hitler’s Germany—Karmay 1993b: 245–246, written by the eighth Khams sprul.” - Forgues 2011, s.275

¹⁴ Seznam mistrovských děl ústního a nehmotného dědictví lidstva na oficiálních stránkách UNESCO: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/lists?RL=00204>

¹⁵ Lama Chönam považuje Krále Gesara za historickou osobu, který působil právě v Gologu – Kornman 2015, p.xxiii

¹⁶ Gyaltso 2001, s.280-281.

¹⁷ Pallas, 1776.

¹⁸ Dnešní město Altanbulag v Mongolsku.

dílo.¹⁹ Cestovatel E. E. Timkovskij zahrnul krátké verze těchto kapitol eposu do svého cestopisu po Číně v roce 1820 – 1821.²⁰

I. J. Schmidt vydal v roce 1839 v Petrohradu německý překlad prvních sedmi kapitol mongolské verze eposu známé pod názvem Pekingský xylograf z roku 1716. Podle vlastních jmen a názvů míst akademik Schmidt předpokládal, že má epos tibetský původ, ačkoliv samotný text Pekingského xylografu nepovažoval za překlad z tibetštiny.²¹ S. A. Kozin vydal ruský překlad tohoto xylografu v roce 1935.²² Právě tento mongolský xylograf se stal nejznámější verzí eposu a byl přeložen do mnoha evropských jazyků.

Celý příběh byl dlouhý léta znám evropským badatelům právě v mongolských jazycích v různě dlouhých a krátkých verzích v ústní a psané podobě, v klasickém mongolském písmu a různých mongolských jazycích (především chalšským, kalmyckém a burjatském).

Tibetské verze

V Tibetu je epos o lingskem králi Gesarovi je rozšířen jak v ústní, tak v psané formě od Amda a Khamu až po Centrální Tibet a Ladakh. Kromě textů psaných v tibetštině, existují také krátké formy folklorních povídek v jazycích lepča (Sikkim), balti (na hranicích Ladaku a Pákistánu, psané v tibetském nebo perském písmu) a burušaskí (jazyk Gilgitů).²³

První zprávu o existenci tibetské verze uveřejnil ve své gramatice tibetštiny v roce 1834 maďarský vědec A. Csoma de Kőrös.²⁴ Po dlouhém hledání akademik A. Schiefner s pomocí misionáře náboženské obce Moravských bratří H. A. Jäschkeho objevil v Ladaku tibetský text eposu o Geserovi.²⁵ Avšak G. N. Potanin píše, že tento rukopis se cestou do Petrohradu ztratil. Sám Potanin v letech 1884 – 1886 zapsal fragmenty tibetské verze v Amdu a také získal starý rukopis, jenž je nyní uložen v Petrohradské státní knihovně. Tento exemplář se stal již druhým textem tibetského eposu o Geserovi v Evropě, přičemž první dovezli bratři Schlaginweitovi v roce 1866.²⁶ Potaninovým rukopisem se zabýval C. Damdinsüren a ve své monografii²⁷ otiskl text první kapitoly s překladem do ruštiny a převyprávění třetí kapitoly. Překlad druhé kapitoly

¹⁹ Bergmann, 1804-1805.

²⁰ ТИМКОВСКИЙ, 1824.

²¹ Schmidt, 1839.

²² Козин, 1935.

²³ Stein, 1979, p. 17

²⁴ Csoma de Kőrös, 1834.

²⁵ Kiripolska 1994, s. 5.

²⁶ Потанин 1893, s. 114.

²⁷ Дамдинсурэн, 1959, с.75-92.

do ruštiny vypracovala autorka této práce v roce 2012 jako součást ročníkové práce.²⁸ Damdinsüren objevil v 20. letech 20. stol. v knihovně Bogd Gegéna tibetský rukopis, který obsahoval 293 listů. Po analýze této verze Damdinsüren ve své knize uvedl převyprávění jedné kapitoly s názvem „Kapitola o zkrocení džin-satamského panovníka z pověsti o důstojném králi Lingu Gesarovi“ (*gling sku rje ge sar rgyal po'i rtogs pa brjod pa las| 'jing sa tham rje btsun brtul ba'i le'u bzhugs so*), která není ani v mongolských ani v burjatských verzích.²⁹

Na objevení dalších tibetských verzí má zásluhu jiný moravský misionář, A. H. Francke, který působil v Ladaku (Západní Tibet) na začátku 20. století. Jím objevená verze byla vydána v několika dílech v letech 1905 – 1909 Asijskou společností v Bengálsku. Vydání obsahuje text eposu v ladakšském dialektu a krátké převyprávění v angličtině a němčině.³⁰ Tato verze obsahuje mnoho fantaskních prvků, např. vznik Geserovy země a vlasti je popisován jako mýtus o zrní, které stařec zasypal do kůlny. V tomto zrní se objeví červi, kteří se nejdříve promění ve zvířata a pak v chlapce. Tento chlapec následně zabije jakousi nestvůru, z jejíhož těla se vytvoří země. Francke spojuje vznik eposu se solární a lunární mýty.³¹

A. David-Neel vydala spolu s lamou Yongdenem v roce 1931 francouzský překlad verze eposu, zapsané v Khamu ve východním Tibetu. Tato verze s názvem „Nadpřirozený život tibetského hrdiny, Gesara z Lingu“ (fr. *La vie Surhumaine de Guésar de Ling le Héros Thibétain*) je převyprávěním historek tibetských vypravěčů vycházejících z tibetských rukopisů. Tato verze byla poprvé vydána v Paříži a byla přeložena do mnoha jazyků a několikrát znovu vydána. První překlad do angličtiny byl vydán v roce 1933, v roce 1959 pak vyšlo upravené vydání.³² Verze má 13 kapitol a začíná tím, že se na zemi narodí různí démoni a bohové nařizují Padmasambhavovi, aby splnil podmínky pro to, aby se jeden z bohů mohl narodit jako hrdina a zachránit zemi. Padmasambhava najde budoucímu hrdinovi matku z rodu Nāgi a po celý děj eposu vystupuje jako Geserův duchovní učitel.

První tři kapitoly tištěného díla *gLing 'Jang* „[Válka] mezi Ling a Džang“ v latinské transkripci vydává v roce 1956 R. A. Stein.³³

Koncem 19. stol. sesbíral Gyurmed Jampel Thubten Jamyang Dragpa pod dohledem svého učitele Ju Mipham Jampel Gyepai Dorje (1846-1912) více než sto tibetských verzí eposu, které

²⁸ Бурцева, 2012, с.47.

²⁹ Дамдинсүрэн, 1959, с.155-161.

³⁰ Francke, 1905-1909.

³¹ Francke, 1900, p.xl.

³² David Neel, Yongden, 1959, p. 5.

³³ Stein, 1956.

byly potom xylograficky vytištěny v tibetském Derge. Později byl začátek těchto xylografů zredigován, uspořádán a vydán ve třech dílech v redakci Thubtena Nyimy (Alak Zenkar Rinpoche) v Čcheng-tu v roce 1980. Překlad těchto tří dílů do angličtiny vyšel v roce 2015 v redakci Robina Kornmana, Sangye Khandro a Lamy Chönam pod názvem *The Epic of Gesar of Gling: Gesar's Magical Birth, Early Years, and Coronation as King*.

Tibetské verze eposu obsahují různé elementy národního folkloru, náboženských představ a starodávných legend, což je cenným zdrojem pro zkoumání nejen samotného eposu, ale i celé kultury tibetského národa.

Mongolské verze

V Mongolsku byl o zaznamenání a zkoumání eposu o Geser-chánovi vždy mimořádný zájem, protože Geser se opravdu stal národním hrdinou a má velký význam pro celou historii mongolské literatury a kultury. Již ve druhé polovině 18. stol. se mongolští lamové Sumba Qambo Išibaljir a Čaqar Gebši Lubsangčültem zabývali otázkou Geserova původu.³⁴ V letech 1959 – 1960 byly z iniciativy akademiků C. Damdinsürena a B. Rinčena v sérii Corpus Scriptorum Mongolorum vydány různé rukopisy eposu: tzv. Dzajinská (mong. zaya-yin Geser) verze, Žamcaranova verze, Nomči chatun-u Geser, Ling Geser, a také sbírka jednotlivých kapitol, napsaných ojratským jasným písmem. V letech 1974 a 1976 v průběhu sovětsko-mongolské folklorní expedice v Středogobijském ajmaku byly zaznamenány tři eposy, které později v roce 1982 publikovali S. Nekljudov a Dž. Tömörsüren spolu s ruským překladem.³⁵

Seznam dosud zaznamenaných a publikovaných mongolských verzí eposu o Geserovi:

1. *Arban жүг-үн арбан qoor-a-yin ündüsü-yi tasulaysan ačitu boyda geser mergen qayan-u tuyuži* „Příběh o ctihodném a moudrém Geser-chánovi, který vykořenil deset zel v deseti stranách světa“. Tato verze byla vydána xylograficky v roce 1716 v Pekingu, proto je známá pod názvem „Pekingský xylograf“. Pekingský xylograf se stal prvním tištěným vydáním eposu o Geserovi. V roce 1839 jej J. A. Schmidt přeložil do němčiny³⁶ a v roce 1935 S. A. Kozin do ruštiny.³⁷ V České republice je tato verze dostupná v překladu do slovenštiny od M. Kiripolské z roku 1994.³⁸

2. *Zay-a-yin geser-ün tuyuži* „Dzajinská povídka o Geserovi“. Rukopis, který byl nalezen v knihovně mongolského duchovního Dzaja-pandity, dostal podle něj název Dzajinská verze.

³⁴ Дамдинсурэн 1957, s. 7.

³⁵ Неклюдов 1984, s. 15-20.

³⁶ Schmidt, 1839.

³⁷ Козин, 1935.

³⁸ Kiripolska, 1994.

Skládá se z 19 kapitol, prvních 15 je shodných s Pekingským xylografem, ostatní 4 vypráví o jiných Geserových hrdinských činech, např. o válce s Andulma-chánem, s králem Ransaga či se severním vládcem Nančinem. S těmito syžety se můžeme v mongolské a burjatské literatuře setkat jako se samostatnými literárními díly. Je možné, že Dzajinská verze má společný původ s Pekingskou verzí, ale rozhodně není jejím převyprávěním, protože je podrobnější a obsahuje některé pasáže, které se v Pekingském xylografu nenacházejí. Dzajinská verze byla vydána ve dvou dílech v roce 1960 v Ulánbátaru v sérii Corpus Mongolorum.

3. *Jamling senčin-u namtar* „Životopis Dzamlin Senčina“ nebo také „Ling Geser“. Tato verze byla dovezena do národní knihovny z Chövsgölského ajmaku v 20. letech 20. stol. Na žádost B. J. Vladimircova byla v roce 1927 pořízena kopie, která je nyní uložena v Institutu Východních rukopisů v Petrohradě. V roce 1959 byla tato verze vydána ve výše zmíněné sérii. C. Damdinsüren předpokládal, že má „Ling Geser“ tibetský původ, protože obsahuje velké množství slovních výpůjček z tibetštiny. V této verzi je také zmínka o jejím možném autorovi jménem Čojbeb (tib. *chos bab*). „Ling Geser“ se skládá ze dvou částí a téměř celý vypráví o válce se Šarajgoly. První část obsahuje Nebeský prolog a Zrození na zemi, ve druhé části, která je rozdělená na 24 kapitol, se vypráví o Válce se Šarajgoly.

4. *Nomči qatun-u Geser* „Geser královny Nomči“. Tato verze se dostala do Mongolské národní knihovny na přelomu 40. a 50. let. Byla vydána v roce 1960 také v sérii Corpus Scriptorum Mongolorum, kde v úvodu B. Rinčen napsal, že toto vyprávění bylo přeloženo začátkem 17. stol. na přání manželky panovníka ordoského tůmenu Bošogtu-džonona, která měla titul Tara-bodhisattva-nomči-dalaj-sečen-jung-yin-chatun, z čehož také pochází obecně užívaný název této verze. Samotný text se nachází kolofon shodný s Pekingským xylografem, po němž následuje sůtra³⁹ o setkání dalaj-lámy s Geserem. A na konci sůtry se nachází druhý kolofon, z něhož je zřejmé, že pouze táto sůtra byla napsána pro Nomči qatun, nikoliv celý rukopis. Prvních 5 kapitol této verze je takřka shodných s Pekingským xylografem, kromě některých poměrně velkých fragmentů. Za kapitolu o válce se Šarajgoly jsou vloženy tři kapitoly bez numerace: Oživení bohatýrů, Válka s Andulma-chánem a Válka s Lobsag, po níž vyprávění pokračuje dále stejně jako Pekingský xylograf.

³⁹ Sůtra (sūtra सूत्र) – sanskritské slovo, které doslova znamená lano nebo prováz. Taky to znamená krátkou větu nebo aforistické pravidlo v rituálních, filosofských, gramatických textech. – Monier-Williams Sanskrit English Dictionary, 1899, s. 1241.

5. Žamcaranova verze dostala název po C. Žamcaranovi⁴⁰, který zakoupil tuto verzi od jednoho Čachara v Urze a později ji přepsal. Během občanské války zmizela kapitola o boji s Gadzar-tuluma-zogdurtei Temegen-Ulayan-chayanem. Obsahuje tyto kapitoly: Oživení bohatýrů, Válka s Andulma-chánem, Válka s chánem *rakšasu*,⁴¹ Válka s Gumbu-chánem, s Način-chánem, Dobytí Černobarevného tygra. Tato verze vyšla v roce 1960 v Ulánbátaru.

6. Šojtská verze. Rukopis na 32 listech vydal v roce 1971 W. Heissig v belgické misi Scheut. Obsahuje pouze dvě kapitoly: Oživení bohatýrů a Boj s Andulma-chánem.

Vnitřní Mongolsko

Ve Vnitřním Mongolsku rozsáhlou monguorskou verzi zapsal v letech 1948 – 1949 německý badatel D. Schröder.⁴² 12 000 slov, která zaznamenal, představuje pouze dvě třetiny celého ústního díla. Překlad tohoto zápisu do němčiny spolu s faksimile publikoval W. Heissig v roce 1980.⁴³

Zájem o epos o Geserovi ožívá v 50. letech 20. století. V letech 1956 až 1958 byl v Chöchchoto vydán epos ve dvou dílech: první díl obsahuje Pekingský xylograf a druhý díl obsahuje dříve nevydané kapitoly.

V roce 1959 vnitřněmongolský badatel Cimeddorji vydal klasickým mongolským písmem veršovanou verzi eposu, zapsanou z vyprávění džarutského lidového vyprávěče Padžaje.⁴⁴ Tento cyklus se skládá z 21 kapitol o 225 stránkách a odpovídá 4. kapitole Pekingského xylografu. V úvodu je řečeno, že slavný vypravěč Padžaj se opíral o dříve vydané dílo o Geserovi a o velmi rozšířené ústní vyprávění. Krátkou biografii Padžaje a překlad textu do ruštiny pořídil v roce 1987 B. M. Narmajev.⁴⁵

V roce 1962 Cimeddorji zapisuje a vydává s překladem do čínštiny poměrně rozsáhlé dílo, vykládající prehistorii Geserovy války se šarajgoly; toto dílo odpovídá 5. kapitole sbírky eposu o Geserovi.⁴⁶

⁴⁰ Žamcarano Cyben Žamcaranovič (1881-1942) – burjatský, mongolský a sovětský badatel, veřejný a politický činitel, doktor filologických věd. – Rešetov 1998, s. 5.

⁴¹ Rákšasa (sanskrt: राक्षस: rākṣasaḥ – od slovesa rākṣ-, „chránit“) je v buddhistické a hinduistické mytologii krvelačný démon či obr lidožrout.

⁴² Schröder, 1952-1953, s. 202-259.

⁴³ Heissig, 1980, s. 41-51.

⁴⁴ Cimeddorji, Geser bayatur, 1959

⁴⁵ Нармаев, 1987.

⁴⁶ Чимиддорж, 1962.

V roce 1970 několik fragmentů z tohoto cyklu zapsal a vydal ve fonetické transkripci s překladem do francouzštiny D. Kara.⁴⁷ Celý cyklus v transliteraci a s překladem do němčiny vydává znovu W. Heissig v roce 1979.⁴⁸

Ve Vnitřním Mongolsku působí Komise pro sestavení a kontrolu sérií mongolského eposu o Geserovi (*Mongyol geser-un tuyuġi-yin cubral-un nairayulun kinaqu komis*), která už vydala několik dílu eposů v tradičním mongolském a ojratském písmu. V roce 1987 v Sin-t'iang byla vydána Ojratská verze (*Oirat Geser*), v Chöch-chotu verze královny Nomči (*nomči qatun-u geser-un tugui*) s vysvětlováním od Gereldžave, první díl verzi vypravěče Padžaje (*pajai geser-un tugui (degedu debter)*) a v roce 1993 byla vydána verze sestavená C. Damdinsürenem (*C. Damdinsüring-un nairayuluysan Geser-un tuyuġi*).

V roce 2016 v Chöch-chotu už po 8 se konala Mezinárodní Konference studii o Geserovi, která letos byla zasvěcena oslavě 300 let výročí vydání Pekingského xylografu.

Burjatsko

Burjatské verze eposu jsou nejrozsáhlejší a nejvíce zkoumané ze všech zmíněných. Eposy o Abaj Geserovi jsou velmi rozšířené a populární mezi Burjaty. Velký vklad do sbírání a vydávání burjatských vyprávění o Geserovi vnesl G. N. Potanin (1883), M. N. Changelov (1903, 1911) a C. Ž. Žamcarano (1913). Burjatské verze, charakteristické nádherným veršovaným jazykem, se velmi liší od tibetských a mongolských verzí a také jejich dějová podoba je pouze přibližná. Když rozdělíme epos na tři části – nebeský prolog, války, návrat na nebe – tak uvidíme, že v první části se vypráví o konfliktu mezi západními a východními božstvy Horního světa. V druhé části Abaj Geser také bojuje s démony, ale tady nejde o mocné vládce sousedních států, ale o démony v jejich původní podobě. Třetí část o návratu na nebe je vykreslena v burjatských verzích nejobrazněji, zatímco v mongolských a tibetských verzích třetí část často zcela chybí. V burjatských verzích dokonce existuje i pokračování eposu, např. verze vydaná Žamcaranem v letech 1930 – 1931 obsahuje kromě vyprávění o Geserovi, také vyprávění o jeho synovi a vnukovi. M. P. Chomonov v letech 1961 až 1964 vydal v burjatštině s překladem do ruštiny dvě části epické básně „Абай Гэсэр-хубун“ „Ctihodný muž Geser“.⁴⁹ V roce 1969 vydala N. O. Šarakšinová jinou variantu překladu tohoto eposu.⁵⁰ Ve 20. letech 20. stol se sběrem burjatského folkloru zabýval spisovatel Chosa Namsarajev. V archivu se dochoval zápis

⁴⁷ Kara, 1970.

⁴⁸ Heissig, 1979.

⁴⁹ Абай Гэсэр-хубун, 1961, 1964.

⁵⁰ Шаракинова, 1969.

pohádky *Gunhabai mergen* „Ostrostrelec Gunchabaj“, která je ve skutečnosti jednou z kapitol eposu o Geserovi. N. N. Poppe v roce 1936 zahrnul stručné prozaické převyprávění chorinské (aginské) verze eposu do sbírky „Burjatsko-mongolský folklorní a dialektologický sborník“.⁵¹

Ojratské a kalmycké verze

B. J. Vladimircov⁵² napsal, že „tento příběh, který vznikl podle všeho v Tibetu, velmi si líbil Mongolům, byl brzy přeložen do mongolštiny, objevil se i v ojratskokalmyckém písemnictví. Příběhy o Geser-chánovi se velmi rozšířily u všech ojratských kmenů, mezi tím i u Ojratů, kteří se přestěhovali na Volgu.“⁵³

Ojratská verze eposu o Geserovi byla vydána v roce 1960 v Ulánbátaru v řadě Corpus Scriptorum Mongolorum. V úvodu k tomuto vydání B. Rinčen napsal, že originály vydaných textů nacházejí se v Mongolské národní knihovně, kam se dostávaly během 30. let. Vydání obsahuje sedm kapitol, místo kapitoly o válce se Šarajgoly je zde kapitola o oživení bohatýrů a místo kapitoly o proměně Gesera v osla kapitolu o válce s Andulma-chánem. Poté následuje kapitola o záchraně Geserovy matky z pekla a kolofon, který odpovídá kolofonu Pekingského xylografu.

Krátký úryvek z eposu v kalmyčtině pod názvem *Геср боод* „Ctihodný Geser“ byl vydán v roce 1962 v kalmyckém hlavním městě Elistě. Tento úryvek obsahuje vyprávění o tom, jak Geserův zlý strýc Coton posílá do vyhnanství manželku Gesera Aralgo-go a tento úryvek odpovídá 4. kapitole Pekingského xylografu.

Historie formování a šíření eposu o Geserovi odráží dokonalý obraz mezietnických kulturních vztahů, žánrových a kompozičních změn a balancování mýtu a historických dějů.

Ve srovnání s písemnou tradicí je orální rozšířena méně, ale dodnes se vyskytuje v oblastech osídlených mongolskými a tibetskými národy. V Číně místním vědcům se podařilo prosadit projekty, kteří věnují velkou pozornost studiu eposu o Geserovi. K největšímu rozvoji orální tradice dochází v provinciích Sin-ťiang, Čching-chaj a ve Vnitřním Mongolsku. Každá z těchto oblastí má svůj dialekt (dokonce několik a nejen dialektů, ale i jazyků) a tamní verze eposu se

⁵¹ Поппе, 1936.

⁵² Владимирцов 2003, s.339.

⁵³ „Это сказание, зародившись, по-видимому, в Тибете, особенно полюбилось монголам, оно было рано переведено на монгольский язык; сказание это было представлено и ойратской – калмыцкой письменностью. Сказания о Гэсэр.хане широко распространились среди всех ойратских племен, в том числе и среди ойратов, укочевавших на Волгу“ - Владимирцов 2003, s.339.

tak liší formou a jazykem, ale obsahem eposu. Zatímco sint'iangské a vnitřněmongolské verze jsou ovlivněny Pekingským xylografem, a proto mají podobnou strukturu. V Sin-ťiangu byl navíc Geser ovlivněn také hrdinou ojratského eposu Džangarem a jinými malými epickými žánry a Geser ve Vnitřním Mongolsku byl ovlivněn jinými eposy, takže se obě verze velmi liší jak jazykově, tak i obsahově. Verze eposu rozšířená v Čching-chaji je přímo ovlivněna tibetskou verzí eposu o Geserovi, proto obsahuje mnoho původně tibetských výpůjček. Dokonce existuje i dvojjazyčná verze eposu o Geserovi národů Tu v provincii Čching-chaj, v níž se zpívá kousek mongolsky, po němž následuje převyprávění v tibetštině.⁵⁴

Geserův kult

Od epického hrdiny po božstvo

C. P. Vančikovová v roce 2008 napsala, že nehledě na téměř dvousetletou historii zkoumání eposů o Geserov, dodnes nemůžeme přesně odpovědět na otázku, jak se přesně zformoval Geserův kult, jak se epický hrdina stal objektem uctívání u různých národů Centrální Asie, mezi kterými je epos rozšířen.⁵⁵

Co znamená Geser? Indický tibetolog Sarat Chandra Das ve svém tibetsko-anglickém slovníku dal dva významy slovu Ge-sar v tibetštině: „1. Šafrán, koruna květu. Existují tři druhy: *na-ga ge-sar*, *puš-pa ge-sar* a *pad-ma ge-sar*. Poslední pojem taky znamená květ, který roste v Nepálu. 2. Jméno mocného krále, vládce Šen-si v Číně, který díky své udatnosti v boji byl zbožněn a zvednut do pozice božstva války. Existuje několik záznamů o něj. Lidi v Khamu v Tibetu považují ho za svého národního božstva války, zatímco Mongolové říkají, že Gesar byl vládcem Mongolska. Podle některých autorů, Gesar žil v 7 stol. n. l. Podle sbírky hrdinských písní s názvem *rgyal-drung* („původ králů“) král Gesar žil v 8 stol. n. l. Jeho původ nicméně je ztracený v mýtech“.⁵⁶

⁵⁴ Wang Guoming, 2010, s. 381–390.

⁵⁵ Ванчикова, 2008, s. 80.

⁵⁶ གེ་སར། I: ge-sar – saffron, the corolla of a flower. There are three kinds of ge-sar viz: *na-ga ge-sar*, *puš-pa ge-sar* and *pad-ma ge-sar*. Acc. To Cs. *ge-sar* is a flower; i tis said to grow in Nepal and is called *pad-ma ge-sar*. II: Ge-sar n. of a powerful king ruling in Shensi, who on account of his martial valour was defied and raised to the position of the God of War. There are various accounts on him. The people of Kham in Tibet own him for their national war-god, while the Mongolians say that Gesar was a king of Mongolia. According to some authors, he lived in the 7th century A.D. According to the collection of heroic songs called the *rgyal-drung*, King Gesar lived in the 8th century A.D. His origin is. However, lost in myth“. – Das 1995, s. 224.

S prvním znamením slova *Ge-sar* „koruna květu“, „lotos“ někteří badatelé spojují symbolický spojení Gesera s Padmasambhavou (skt. *padma* – lotos, *sambhava* – vzniknout), jehož jméno znamená „zrozený z lotosu“. V jedné tibetské verzi eposu Geser plní na zemi právě vůli Padmasambhavy.⁵⁷

Někteří badatelé jsou přesvědčení, že Geser je vlastní jméno, někdo, že to je titul, protože se hlavní hrdina eposu nejmenuje Geser od začátku, má jiné jméno jako nebeský syn a jiné jako malý chlapec. Teprve po ovládnutí státu Ling se hrdina objevuje pod jménem Geser. Mnozí badatelé proto říkají, že Geser je pomongolštěná podoba tibetského titulu *Ge-sar*, který pochází od *Cesar/Keisar*. V roce 1923 B. J. Vladimircov napsal: „Samotný jméno Geser-Kesar, jak si myslí některé, není ničím jiným, než řeckým kaisar-kesar“.⁵⁸ R. Shaw napsal „Kesar je východním jménem římského a konstantinopolského císaře Kesar-Cesar“.⁵⁹ N. Poppe v roce 1926 napsal, že prostřednictvím tohoto titulu Geser souvisí s legendami o Alexandru Makedonském.⁶⁰

A. H. Francke již ve svém článku z let 1901–1902 „*The Spring Myth of the Kesar-Saga*“ (Jarní mýtus ságy o Kesarovi) udává možný zápis *sKye-gsar*, což znamená „znovu zrozený“.⁶¹ Tato etymologie má svou logiku, protože legendy o Geserově „druhém příchodu“ jsou celkem populární jak u Mongolů, tak u Tibetanů.

Geser je v tibetských verzích někdy nazýván jako „Kráľ Geser, *dgra lha Zhang Zhungu*“ (*Ge sar rgyal po zhang zhung gi dgra lha*). Titulem *dgra lha* znamená doslova „nepřítel-božstvo“, jsou obvykle označována ta božstva, o nichž se věří, že mají speciální sílu chránit své věrné přívržence před nepřáteli.⁶² Ve všech mongolských verzích má Geser stále přívlastek „vládce deseti světových stran“, „ničitel deseti zel na deseti světových stranách“, což poukazuje na Geserovu hlavní roli spasitele a ochránce.⁶³

Vznik kultu epického hrdiny jako takového je obecně spojován s antickou mytologií. Existuje několik navzájem propojených hypotéz, kdy tento kult začal: heroizace sama (a uctívání hrobu hrdiny jako její základní projev) se objevila po Trojské válce a s ní spojeném eposu *Odyseas*.⁶⁴

⁵⁷ Дамдинсурэн 1957, s. 203-204.

⁵⁸ Владимирцов 1923, s.16.

⁵⁹ Shaw 1876, s. 245.

⁶⁰ Poppe, 1926, s. 1–5.

⁶¹ Francke 1902, s. 149.

⁶² Nebesky-Wojtkowitz, 1996, s. 318.

⁶³ Неклюдов, 1984, s. 146.

⁶⁴ Coldstream 1977, s. 123ff.

Dnes ale převládá názor, že kult hrdiny se vyvinul už dávno před vznikem tohoto eposu. Jedním z hlavních charakteristických rysů epického hrdiny je božský původ. Například, Achilleus a Patroklés jsou si do jisté míry rovnocenní, ale Achilles je hrdinou již od narození, zatímco Patroklés se jím stává až po smrti. Smrt je zde metaforou zrození. Od 8. stol. př. n. l. se kult hrdiny spojil s uctíváním zemřelého hrdiny. Zde se dá říct, že kult předků a kult epického hrdiny se propojil, protože epičtí hrdinové jsou velmi často totožní s předky národa: to je např. typickým rysem hrdinů jsou například hrdinové indických eposů.⁶⁵

Geser je spojen s různými projevy tibetské a mongolské kultury, včetně mytologických, folklorních, literárních a náboženských elementů. Geser je hrdinou typu Hérakla od narození, byl poslán z nebe, aby očistil zemi od démonů. Jeho nebeským otcem je ve všech mongolských verzích nejvyšší božstvo Chormusta, ale v tibetských verzích je jeho skutečným otcem horský duch. Obraz Gesera je spojen s kultem hor, který je velmi rozvinutý jak v Mongolsku, tak i v Tibetu. J. F. Rock⁶⁶ psal o svaté hoře Amňe Mačen (tib. *Am-nye rMa-chen*) a o božstvu této hory Mačen Pomra (tib. *rMa-chen spom-ra*). Na cestě na této hoře je zastávka, kde je podle legendy schovaný Geserův meč. Kromě toho lze v tomto spojení s horou spatřovat i odkaz na světovou horu, univerzální střed světa. Geser vystupuje jako „vládce středu“ proti démonickým „vládcům periferie“, což odpovídá tibetským legendám o božském původu prvních tibetských králů.⁶⁷ Jejich archaickými obrazy jsou chtonické příšery, často se zoomorfními rysy, což vysvětluje vzhled mnoha Geserových protivníků. Vytvoření pojmů o „vládcích periferie“ ovlivnily indické mýty o *lokapálech*, ochráncích čtyř světových stran.⁶⁸ Sám Geser občas vystupuje jako jeden z *lókapálů*, není však lokalizován do centra, ale na severu. Ochráncem severa v buddhismu je Vaišravana (tib. *rNam sras*, mong. *Namsraj*), ochráncem severní strany hory Sumeru.⁶⁹ Geser je vůdcem velké armády, všechna jeho válečná tažení jsou spojena se šířením buddhismu a ničením nepřátel, tedy s bojem proti nepřátelům víry. Tato jeho lokalizace na severu později získala podporu v legendě o severní zemi Šambala, odkud se Geser vrátí kvůli obrodě buddhismu.⁷⁰ Mesiánské motivy o „druhém příchodu“ Gesera jsou

⁶⁵ Савостина 1988, s. 98.

⁶⁶ Rock, 1956, s. 108–110.

⁶⁷ Stein, 1959, s. 245–248.

⁶⁸ V buddhismu termín *lókapála* (tib. *jig rten pa'i srung ma*) znamená Čtyři nebeští králové/ochránci světa. Ochráncem východů je Dhritaraštra, ochráncem západu je Virúpakša, ochráncem severu Vaišravana, a ochráncem jihu Virúdhaka.

⁶⁹ Heissig, 1970, s. 405–406.

⁷⁰ Stein, 1959, s. 525–528.

časté. A. David Neel také psala o tom, že Tibetané věří, že se Geser v budoucnu vrátí na zem a přinese spravedlnost a že přijde ze severu, z mýtické země Šambaly.⁷¹

V tibetském buddhismu je Geser ztotožňován s různými božstvy, je například považován jako božstvo války (tib. *da-lha*, mong. *dayisun tngri*).⁷² Obzvláště těsné je Geser spojován s Džamsranem/Begdze (tib. *lCam ring*, mong. *Бэзүэ*), ochráncem učení a božstvem války, který je velmi oblíbený u Mongolů jako ochránce duchovních vládců Mongolska, bogdgegénů.⁷³ Když se podle názoru C. Damdinsürena v době mandžuské dynastie Čching v Mongolsku a Tibetu začal šířit kult čínského božstva války Kuan-ti, buddhističtí mniši jej spojili s božstvem z buddhistického panteonu se stejnými funkcemi Džamsranem (Begdze). Za účel tohoto ztotožnění považoval Damdinsüren touhu buddhistických mnichů získat podporu nové vlády, protože jsou pod záštitou stejného božstva, jen s jiným jménem.⁷⁴

Za ztotožňování Gesera se dvěma božstvy války stojí takzvané Geserovy chrámy, které byly ve skutečnosti mandžuskými chrámy zasvěcenými čínskému božstvu války a ochránci mandžuské dynastie Kuan-ti. Mandžuoové převzali po dobytí Číny mnoho aspektů čínské kultury včetně kultu Kuan-ti, jehož obraz pochází od slavného vojevůdce Guan Ju (pīnyīn: Guān Yǔ; 3. stol.). Podle legendy vyhráli Mandžuoové nad čínskými vojsky, když přivolali na pomoc ducha tohoto slavného vojevůdce.⁷⁵ Jelikož byli přesvědčeni, že právě Kuan-ti jim pomohl k založení říše, učinili jej Mandžuoové objektem uctívání, vojenským ochráncem své dynastie. Po dobytí Tibetu a Mongolska proto pro náboženské potřeby své říše nechali vybudovat množství chrámů zasvěcených Kuan-timu. Například jen v provincii Kan-su jich bylo postaveno šedesát pět, v Mongolsku bylo několik takových chrámů, z nichž první byl postaven v roce 1786.⁷⁶ O těchto chrámech na území Mongolska se jako první zmínil P. S. Pallas.⁷⁷ Možná proto, že byl Kuan-ti v těchto chrámech zobrazen jako mocné božstvo ve vojenské zbroji, začali si ho Mongolové asociovat s Geserem a chrámy začali nazývat Geserovými.⁷⁸ Ve 30. letech 20. století byly všechny tyto chrámy zničeny, kromě jednoho poblíž kláštera Gandantegčėnlin v Ulánbátaru. Chrám byl postaven v letech 1919–1932 a měl několik budov. Sloužilo v něm sedm až osm čínských buddhistických mnichů, kteří prováděli věštecké obřady a jiné rituály. Chrám byl obecně určen pro čínské obyvatelstvo Urgy a byla

⁷¹ David Neel, 1959, s. 45.

⁷² Hessig, 1970, s. 405–406.

⁷³ Pegg, 2001, s. 149.

⁷⁴ Дамдинсурэн, 1957, s. 18–19.

⁷⁵ Өлзий, 1962, s. 158.

⁷⁶ Өлзий, 1962, s. 158.

⁷⁷ Pallas, 1776.

⁷⁸ Ванчикова, 2008, s. 89.

v něm také škola. Chrám byl v roce 1933 uzavřen.⁷⁹ V roce 1966 vyrobil mnich Dandzan místo čínské sochy Kuan-tiho sochu Gesera sedícího na koni.⁸⁰ Chrám byl znovu otevřen v roce 2002 pod novým úředním názvem Badma-joga dacan (mong. *Бадма ёга дацан*), ale dodnes mu místní obyvatelé říkají Geserův chrám (mong. *Гэсэрийн сүм*). V Tibetu se podobným chrámům říká „čínské chrámy“ (tib. *rGya-mi lha-khang*). Jeden takový je ve Lhase, na jihovýchod od Potaly.⁸¹

V tibetských klášterních tiskárnách, kde byla xylograficky vydávána různá buddhistická díla od 15. století, nikdy epos o Geserovi nevydali. A nadto v buddhistických kláštorech Tibeta a Mongolska dokonce bylo zakázáno zpívat i uchovávat epos v rukopisech. Například podle přesvědčení Tibetanů v klášteře Nečung (tib. *gNas chung*), který je hlavním sídlem božstva Pehar, a také v sousedním klášteře Drepung (tib. *'Bras spungs dgon pa*) je zakázáno zpívat epos o Geserovi, aby se nerozzlobil Pehar, jenž byl ochráncem Geserem poraženého krále Sathama z Žangu.⁸² To samé píše i Waddel, ale s tím rozdílem, že podle něj Pehar byl ochráncem turkických králů.⁸³ V tomto kontextu je potřeba zmínit i jinou kapitolu eposu o Geserovi, kde král země Ling bojuje proti vládci země Mon (tib. *Mon shing khri rgyal-po*). Ochráncem tohoto vládce byl jednonohý Teurang (tib. *The'u rang rkang gcig*) a podle lidového přesvědčení to byl právě Pehar.⁸⁴

Vlivem buddhismu však došlo také k modifikacím eposu. Pronikly do něj postavy buddhistického panteonu, například v Pekingské verzi sám Buddha Šakjamúni přikazuje nebeskému otci Gesera Churmastovi, aby poslal jednoho ze svých synů na zem na pomoc lidem. V tibetské verzi z Khamu, kterou přeložila A. David-Neelová,⁸⁵ vykonává Geser na zemi příkazy Padmasabhavy. V některých verzích vystupuje Geser přímo jako šířitel buddhismu a vyzývá lidi, aby uctívali mnichy a recitovali mantry. Přitom v tom samém dílu bojuje proti démonu, který se proměnil v mnicha.

Mniši také využívali jméno oblíbeného hrdiny eposu k propagaci víry. Sestavovali sborníky modliteb ke Geserovi, které byly rozšířené jak v Tibetu, tak i v Mongolsku. Některé kláštery

⁷⁹ Олзий, 1962, 158–163 х.

⁸⁰ Буянбадрах, 2012.

⁸¹ Bell, 1924, s. 20.

⁸² Roerich, 1942, s. 277–311.

⁸³ Waddel, 1985, s. 478.

⁸⁴ Nebesky-Wojtkowitz, 1996, s. 318

⁸⁵ David Neel, 1959.

školy gelugpa v Mongolsku dokonce pořádaly na motivy příběhů z Gesera náboženské tance *cam*.⁸⁶

V buddhismu taky existují různé duchovní praktiky, které přijaly Gesera jako hlavní božstvo a pramen požehnání. Podle Miphama Rinpočeho a jiných vědců a učitelů, může být Geser gurem, meditačním božstvem, ochráncem dharmy anebo božstvem bohatství. Geser uctíváný jako guru je nazýván *Guru Yidzin Norbu* „Klenot splňující přání“.⁸⁷ Když se Geser uctívá jako meditační božstvo, budou odstraněny všechny překážky, a dákiní Rogmo, manželka Gesera a emanace Bílé Táry, urychluje dosažení *siddhi*.⁸⁸

Epos o Geserovi má úzkou spojitost se starými mýty. V Pekingském xylografu jsou odkazy na astrální mýty, například epizoda o boji černého býka, v němž sídlí duše *mangasa*,⁸⁹ s bílým býkem, jenž představuje Gesera, připomíná mýtus o vzniku souhvězdí Velký vůz. Geser, jehož nebeský otec vyslal na Zemi, postupně bojuje se zlými silami v různých podobách, ať už jsou to myši velké jako býci, které ničí pastviny, sedm *albinů*,⁹⁰ černý havran, démoni a mangasové.⁹¹

Geser na rozdíl od Hérakla není hrdinou v klasickém smyslu tohoto slova, neboť místo obrovské síly často používá kouzla a nadpřirozené schopnosti. Jeho souboje s démony nemají bohatýrský, ale šamanský charakter. Geser se proměňuje ve ptaka, aby se podíval na utrpení národu země Ling, nebo v malého chlapce, aby se tajně dostal do nepřátelského tábora, či ve staříka, když se po dlouhé době vrací domů. Předtím, než vyzve mangase na souboj, dozví se jak zabít jeho duši, aby se mangas stal smrtelným.

Nadpřirozené schopnosti mají i ostatní postavy eposu, například jeho manželka Rogmo (tib. *bRug-mo*) se proměňuje v kachnu.⁹² Druhá manželka dává Geserovi napít kouzelnou vodu, kvůli níž Geser zapomene na svou říši a národ, který v tu dobu napadli Šarajgolové a odvedli jeho první manželku. Geserovy nebeské sestry, které s ním mají společnou matku, mu to oznámí prostřednictvím magického snu. Jejich obraz připomíná obraz nebeských šamanek, poskytujících pomoc hlavnímu hrdinovi, podobně jako je tomu například v jakutském eposu

⁸⁶ Потанин, 1916, s. 21.

⁸⁷ Kornman 2015, s. xli.

⁸⁸ Siddhi (sanskrt. „dosažení“) – duchovní, paranormální, magické schopnosti a síly – Monier-Williams 1899, s.

⁸⁹ *Mangas* (mong. *tangyus*, snskrt. *rākṣasa*, tib. *srin po*) Kovalevski popisuje jako dravou příšeru, druh upíra (Kovalevski 1844, s. 1977). Tato postava je v národním folkloru velmi známá. Lze jí přirovnat k jakutskému Alaa Mogus (*Алаа Мобус*), který má v pohádkách jedno oko.

⁹⁰ *Albin* (mong. *албин*, tib. *Btsan*) – démon, který se jeví v noci jako jiskřící oheň (Kovalevski 1844, s. 84).

⁹¹ Kiripolská 1994, s. 14.

⁹² Kiripolská 1994, s. 15.

oloncho. V buddhismu těmto nebeským sestrám odpovídá obraz Palden lhamo (tib. *dpal lDan lha-mo* „nádherná bohyně“, mong. *ohin tngri* „božská dívka“).⁹³

Epos a rituál

Samotné vyprávění eposu mělo vždy náboženský charakter. O rituálech, které provádějí vypravěči eposu před samotným vyprávěním, píše Yang Enhong: „Ordoská verze eposu obsahuje kapitolu „Obětování kadidel“. Podle tohoto zdroje, před recitací musí být provedeny rituály, jako obětování kadidel, zapálení obětovací lampy a věnování úcty, z nichž všechny jsou určeny k zajištění štěstí a ochrany od zla.“⁹⁴

V tibetských verzích taková kapitola není, ale rituál pálení kadidel se koná buď na dvorku anebo před domem, kde se má zpívat epos. „Mnozí vypravěči provádějící rituál počítají korálky, zavrou oči a chvíli sedí, než se začnou modlit. Existují dva typy modliteb: jednou je meditace, v níž meditující vyhledá Buddhu a krále Gesera aby požehnali jeho počínání; ostatní vyžadují, aby člověk provádějící rituál řekl nahlas modlitby, které slouží jako předehra pro zpěv eposu. Jakmile Geserův epos začal cirkulovat a zapisovat se, představení prováděná před rituálem splynula v epos samotný, a časem se stala součástí psaných verzí. V současných sešitech, ručně přepsaných a rytinových verzích, mnoho kapitol a vydání začíná modlitbami, které uctívají bohy a vyhledávají jejich ochranu a požehnání. Takovéto modlitby dříve sloužily jako přípravy pro představení a bývaly samostatnými rituály nesouvisejícími s eposem. Protože se modlitby postupně objevovaly na začátku přednesu eposu, staly se časem uvedením eposu samotného.“⁹⁵

Tyto malé rituály jsou u každého vypravěče jiné. Podle vnitřněmongolského vypravěče Blobsanga smí epos o Geserovi zpívat jen vysoce talentovaný a oddaný člověk, protože Geser je božstvo a vždy je přítomen, když zní jeho jméno. Sam o sobě říká, že když zpívá epos, musí

⁹³ Heissig, 1944, s. 60.

⁹⁴ The Mongolian Ordos version of Geser contains a chapter entitled “Offer Incense.” According to this source, the performance must be preceded by such rituals as offering incense, lighting the offer lamp, and paying respects, all of which are meant to secure happiness and protection against evil.” - Yang Enhong 1998, s. 425.

⁹⁵ „Many performers count beads, close their eyes, and sit for a while before praying. There are two kinds of prayers: one is meditation, in which the performer seeks the Buddha and King Gesar to bless his performance; the other requires the performer to say aloud the prayers that serve as the prelude to the singing of epic. As the Gesar epic began to circulate and be recorded, pre-performance rituals blended into the performance itself and have consequently become part of written versions. In current notebooks, hand-copied versions, and wood engraved versions, many chapters and volumes begin with prayers that pay respect to the gods and seek their protection and blessing. Such prayers previously served as preparations for the performance and were standard rituals unrelated to the epic. Since prayers gradually appeared at the beginning of epic performances, they in time became the opening of the poem itself.“ – můj překlad, tamtéž, s. 426.

sedět rovně, nohy mít schované pod mongolský oděv *deel*, nemít překřížené nohy a nesmí u toho pít alkohol ani kouřit.⁹⁶

Někteří tibetští vypravěči naopak při rituálu nalévají víno nebo jiný alkoholický nápoj, ponoří do něho prst a poprskají směrem k nebi, zemi a na lidský svět, aby si vyžádali záštitu těchto tří světů, a pak se napijí sami. Mongolští vypravěči zase stříkají směrem k nebi, zemi, na čtyři světové strany a také na svůj hudební nástroj, může také zaznít krátká oslavná píseň *magtaal* na nástroj a po skončení zpěvu jako vděk vypravěč zvedne svůj *chuur* nad hlavu a pokloní se tak posluchačům.⁹⁷

Epos se přednášil zejména při speciálních příležitostech: na slavnostech anebo naopak v případě nějaké nehody, když je potřeba přivolat Gesera jako ochránce od dalších nehod.

Epického hrdinu, který zbavoval od démonů v různých podobách, si lidé zbožštili a obraceli se k němu v různých situacích o pomoc. Často to bývaly prosby o ochranu před zlými duchy, když někdo dostal těžkou nemoc nebo když před dalekou cestou. Tibetané a Mongolové věřili, že při recitování příběhu o Geserovi je přítomen duch hrdiny, který působí jako univerzální ochranné božstvo. Podle R. A. Steina mělo v Tibetu vyprávění eposu náboženský charakter a konalo se v určité době, například v zimě, a mělo nějaký cíl, např. úspěch ve válce nebo lovu.⁹⁸ U B Burjatů se příběhy o Geserovi mohli recitovat jen v noci, když bylo dobře vidět Plejády. V létě to bylo zakázáno z obav, že recitace přivolává blesky. Kalmyci ho však mohli přednášet i v létě, zato byl přednes eposu zakázán v zimě a na jaře, aby nepřivolali sněh.⁹⁹ Předpokládá se, že je to proto, že v buddhismu Geser vystupuje jako vládce severu, Vaišravana.¹⁰⁰

Burjati si před odchodem na lov pozývali vypravěče *geseršina*, který celou noc až do rána recitoval epos. Občas jej brali s sebou a opakovali recitaci v tajze v noci, protože věřili, že pán tajgy Changaj rád poslouchá příběh o Geserovi a bude jim proto příznivě nakloněn. Pro úspěšný lov s sebou Burjati někdy nosili i obrázek Gesera v bílém oblečení s vysokým kloboukem na

⁹⁶ Tamtéž, s. 425

⁹⁷ Takové rituály jsem viděla na soutěži zpěváků eposu v Mongolsku, která se konala v roce 2014 v Ulánbátaru. Každý vypravěč, ať zpíval cokoliv, udělal takový malý rituál, a porotci soutěže to považovali za nutnou součást přednesu.

⁹⁸ Stein 1959, s. 318–323.

⁹⁹ Kiripolská, 1994, s. 12.

¹⁰⁰ Heissig, 1970, s. 405–406.

hlavě. Podobně bývali oblečeni i geseršínové. I zde se věřilo, že existuje jakési zvláštní nadpřirozené spojení mezi zpěvákem a hrdinou eposu.¹⁰¹

O takovém spojení píše Zhambey Gyaltso, že existuje několik typů vyprávěčů eposu. První z nich jsou tzv. *bab sgrung*, kteří mají schopnost vyprávět celý epos o Geserovi prostřednictvím mystického snu. Takoví vyprávěči se v mládí údajně dostali do transového snu, který mohl trvat i několik dní. Když se po dlouhé době probudili, byli velmi nemocní a po ozdravení měli neodolatelné nut recitovat epos, jinak byli nešťastní. Když začnou vyprávět, nemohou jej zastavit, jejich slova tečou jako řeka, rychle a nezastavitelně.¹⁰²

Lze říci, že vyprávěč eposu o Geserovi je médium, které se v transu stává „nádobou“ pro božstvo (tib. *sku rten pa*). Modlitby (tib. *gsol mchod*) jsou součástí celého vyprávění a jsou přímým odrazem samotného děje eposu, posluchači je odříkávají současně s Geserem. Heissig a Stein uvádějí, že první rituály *bsang* se konaly kolem roku 1600. V té době byl již Geser považován za ochránce mandžuské dynastie Čching. Vskutku, nejstarší texty *bsang* napsané na břízové kůře našli v ruinách Charbuchyn balgasu Ch. Perlee a Je. V. Savchunov v roce 1970. Tyto rukopisy byly datovány do období od druhé poloviny 16. stol. do roku 1639. Heissig prozkoumal jiný rukopis, *blama erdeni geser uqayulqu vysvetlit erdeni-yin suryal* „Drahocenné ponaučení, vysvětlující drahocenného učitele Gesera“ (1614), a přišel k závěru, že již v 17. stol. byl Geser vnímán jako božstvo chránící před nemocemi.¹⁰³

V Tibetu a Mongolsku začaly vznikat také různé věštecké texty. Podobná věštění obsahující Geserovo jméno se používají ve všech školách buddhismu. Jedno z nich, věštění pomocí střely s názvem *Ge-sar rgyal-po(i) pra-se-na*¹⁰⁴ popisuje R. Nebesky-Wojkowitz takto: nad stolem se pověsí svitek s vyobrazením Gesera (bíla figura v kyrysu, křišťálové helmě a bílém plášti, na nohách vysoké kožené boty, na pásku jsou zavěšeny luk, toulec a meč; ruce hrozivě mávají tyčí a kopím s bílým přívěskem). Není-li k dispozici svitek, pověsí se obraz anebo se na stůl

¹⁰¹ Kiripolska 1994, s. 12.

¹⁰² Gyaltso 2001, s. 280–281.

¹⁰³ Forgues 2011, s.281-282.

¹⁰⁴ "Věštění prasena krále Gesera". Translit. sanskrtského "prasena". Není přeloženo do tibetštiny. Název typu věštění. Během něj, osoba provádějící věštění se dívá do malého zrcadla, či podobného předmětu, aby viděla budoucnost, nebo aby zjistila odpovědi na otázky. Někteří tibetští lamové jsou schopní to provést pozorováním vlastního nehtu na prstu. Název je často zkrácen na pra, které by mělo být vyslovováno "pra", protože pochází ze sanskritu, ale často je změněno na "tra", jakoby šlo o tibetské slovo. Slovo původně odkazuje na zrcadlo nebo podobný předmět užívaný k věštění, ale začalo znamenat i věštění samo.

postaví *gtor-ma*¹⁰⁵ nebo *phye-mar*.¹⁰⁶ Před ně se postaví tři mističky naplněné tibetským pivem *chang*¹⁰⁷, mlékem a čajem. Zprava od stolu se umístí nádoba s ječmenem nebo pšenicí, do které se zapíchne věšticí střela špičkou dolů, zleva se postaví jiná nádoba naplněná ječmenem nebo pšenicí, na niž se umístí dobře naleštěné zrcadlo. Na něj se zavěsí pět hedvábných šátků: červené, bílé, žluté, zelené a modré barvy. Nakonec se před tři mističky postaví tři nebo pět olejových svítel. Mnich, který dosáhl vysoké duchovní síly skrze praktiku jógy, začíná ceremonii tím, že si sedne před stůl, zapálí kadidlo a obětuje *gser-skyems*¹⁰⁸. Při tom přečte modlitbu Geserovi, aby ho poprosil o pomoc při úspěšném provedení věštění. Poté do místnosti, kde probíhá věštění, vešel zhruba osmiletý chlapec s oběťmi v rukou. Chlapec musí pocházet z vysocepostavené rodiny, v žádném případě nesmí být z rodiny řezníka nebo kováře. Chlapec si sedne na bílý polštář před zrcadlem, z kterého se sundá hedvábí, a chvíli hledí do zrcadla. Pokud probíhá věštění dobře, chlapec brzy prohlašoval, že vidí různá zjevení a popisoval je mnichovi, který z nich odvozoval odpověď na otázku věštění.

Podle J. N. Roericha fungovala v Khamu v rámci školy Ňingma ceremonie obětování tormy k uctění krále Gesera, který byl ochráncem učení.¹⁰⁹

V Tibetu v jednom rituálním textu školy Bön je zmínka o Geserovi z Khromu. Tento text se připisuje bönskému mistru Bru Stonu, který se narodil v roce 1242. Podle bönské tradice může být tento rituál datován do předcísaršské doby Tibetu. Zajímavé je, že styl a struktura textu jsou velmi podobné textům, které byly složeny o 700 let později. Kromě toho text obsahuje také poetické formulace typické pro epos o Geserovi a texty pro jeho uctívání, jako onomatopoické reduplikace a třislabičná echoslova: *lhang se lhang, rdems se rdems, mer re re, si li li atd.*¹¹⁰

¹⁰⁵ "Torma" - překlad sanskrtského "balingta". Tento pojem se většinou nepřekládá, protože nemá anglický ekvivalent. Torma je předmět používaný v buddhistických rituálech, především v tajných mantrách jako oběť. Vyrábí se v předepsané formě, většinou jsou vyšší než širší a zaokrouhlené jako tlustý prst s vypuklinou uprostřed. Obvykle se dělají z těsta z mouky a vody, uhněteného a stlačeného do tvaru a často jsou obarveny a ozdobeny rituálními vzory. Jsou obřadně darované božstvům nebo spirituálním bytostem, pro různé účely spojené s rituály obětování a dosažení. – Illuminator Dictionary 2005.

¹⁰⁶ „Čemar“ - *phye* – ovesná kaše, *mar* – Máslo. – Illuminator Dictionary 2005. Čemar znamená to samý, co torma, jenom udělaný z ovesné kaše a másla místo mouky a vody.

¹⁰⁷ „Čang“ - *chang* – tibetský název pro alkoholický nápoj, onečně připravený z ječmene nebo rýže. Je jednou z 5 substancí, které se používají pro rituály. – Illuminator Dictionary 2005.

¹⁰⁸ „Serčem“ – *gser-skyems* [Hon.] Lit. "zlatý nápoj" nebo "zlaté úlitby"; název obětních substancí, které jsou určené jako nápoje pro bohy a božstva jakékoliv druhu. Například, během denních rituálů ochráncovy pudžy, alespoň "zlaté nápoje" jsou často obětovány. Nebo obětina tohoto typu je nabídnuta pro dosažení úspěchu v podnikání, cestě či v čemkoliv. – Illuminator Dictionary 2005.

¹⁰⁹ Рерих 1999, s. 64.

¹¹⁰ Forgues 2011, s.280

Ze všech rituálů, spojených se jménem Gesera, nejvíc je známý rituál sang (tib. *bsang*) – pálení libé vůně, při kterém do ohně se dávají obětiny. Obecně se k obřadu obětování zvu 4 hosté: tři drahocennosti (skt. *triratna*), ochránce dharmy, negativní síly, kterým dlužíme nějaké karmické dluhy, a objekty soucitu. V sangu zasvěceném Geserovi jsou spolu s Geserem zváni i bojovníci Lingu, kteří jsou na vnější úrovni uctíváni jako lokální božstva, ale na skryté, vnitřní úrovni jsou to osvícené bytosti, buddhové a bódhisattvové. Když jsou hosté přizváni, přinesou se obětiny, což jsou různé posvátné, léčivé a prospěšné substance, připravené podle pokynů mistrů. Během rituálu se tyto substance pálí, což má napomoc odstranění překážek a nahromadění zásluh.¹¹¹

Jako první se o rituálních textech typu sang zmínil B. Rinčen v článku o Geserově kultu, kde charakterizuje prameny čtyř textů tohoto žánru a v tabulce uvádí obsah šesti dílů, transliteraci a faksimile čtyř textů sang.¹¹² V roce 1966 W. Heissig ve své knize „*Mongol'skije narodnyje religioznyje i folklornyje texty*“ (Mongolské národní náboženské a folklorní texty) zveřejnil transliteraci čtyř textů a napsal k nim stručný úvod a seznam různocnění.¹¹³

C. P. Vančikovová rozděluje rituální texty zasvěcené Geserovi na skupiny podle jejich účelo takto: *Geser-ün sang* – obětování libé vůně Geserovi, *Geser-ün irügel* – blahopřání Geserovi, *Mergen tölge-nü sudur* – vešdecké sutry a *Geser qayan-dur sang takil ergükü yosun* – pravidla obětování libé vůně Geserovi.¹¹⁴

O rituálních textech Geserova kultu v tibetské tradici napsal Gregory Forgues diplomovou práci v roce 2011, do níž zahrnul texty pro rituály pálení kadidla s překlady do anglického jazyka a podrobnou analýzou.¹¹⁵

Mipham Jampel Gyepi Dorje (1846-1912), známý také jako Jamgön Ju Mipham, Veliký Mipham, který aktivně propagoval tibetský epos o Geserovi, sestavil několik textů pro rituál pálení sangu pro Gesera.¹¹⁶

¹¹¹ Tamtéž, s. xli–xlii.

¹¹² Rintchen, 1958.

¹¹³ Heissig, 1966.

¹¹⁴ Ванчикова, 2008, s. 90.

¹¹⁵ Forgues, 2011.

¹¹⁶ Kornman 2015, s. xvi

Obraz Gesera v rituálním buddhistickém umění

Jsou známa vyobrazení Gesera, jeho koně, zbraní ve formě thang-ky, nástěnných fresek, či soch z bronzu a hlíny. Prvním známým popisem Gesera se stal popis takzvaného Geserova chrámu v Majmačenu¹¹⁷, který uvedl P. S. Pallas ve svém cestopisu.¹¹⁸ Centrální božstvem tohoto chrámu vyobrazena jako hliněná sedící postava, 4 krát větší než normální člověk. Obličej měl pozlacený, na hlavě věnec, bohatě vyzdobený na čínský způsob hedvábím, v rukách měl destičku. Po dvou stranách stáli dvě ženské postavy, jedna z nich držela svitek. Z pravé strany božstva na malém stolečku leželi zlaté střely, z levé – luk, a ve předu stál oltář, nad kterým visely hedvábné stužky. Kolem oltáře po párech stáli čtyři postavy mužů: jeden z nich byl oblečen jako soudce a držel destičku, druhý měl bílé vousy a zpíval, třetí byl oblečen ve vojenské zbroji a měl meč v pochvě na pravém stehně, čtvrtý měl také vojenskou zbroj, červenou tvář a držel kopí v pravé ruce. Celý chrám byl ozdobený vyobrazením různých zbraní, koní, vojáků. Pallas píše, že centrálnímu božstvu tohoto chrámu mongolové říkají Gedzyr nebo Gessyr, ale Číňané Sou-Le („první“, „nejstarší“) nebo Kuan-Luj (manž. „nejvyšší bůh“).

Přesto, že tento Pallasův popis není přímo o Geserovi, ale o čínském božstvu války Guan-di, ukazuje na to, že jejich obrazy a funkce byli velmi podobné. Skrze tuto identifikaci Gesera byli ovlivněné i následující vyobrazení Gesera.

V buddhistické ikonografii se rozlišují dva typy vyobrazení Gesera. První, nejvíc rozšířený, je „Klenot, vytěžující nad nepřáteli“ (tib. *nor bu dgra 'dul*). V této formě je Geser zobrazen jako válečník na koni, s helmou s mnoha vlajkami, držící kopí. Kolem ní bývají jiné bojovníci státu Ling, od osmi do třiceti jezdců. Velmi často kolem Gesera jsou třináct divokých zvířat (tib. *wer ma chu sum*): bílý lev (tib. *seng ge dkar po*), světlomodrý šakal (tib. *spyang ki sngo skya*), bílý králík (tib. *ri bong dkar po*), jelen žlutý jako čaj (tib. *gla ba ja ser*), jedovatý had (tib. *dug sbrul bya mdog*), černý orel (tib. *glag ja nag*), pestrý vrabec (tib. *khra skya bo*), bílý sup (tib. *bya rgod ngang dkar*), kouřivá šedá sova (tib. *'ug pa du mdog*), pruhovaný tygr (tib. *stag 'dzum drug*), černý divoký medvěd (tib. *dred mong nag po*), divoký osel s bílým čumákem (tib. *rkyang kha dkar*), zlatá rybka (tib. *gser nya gser po*).¹¹⁹

Druhý typ zobrazení Gesera má název „Kráľ životu vadžry“ (tib. *rdo rje tshe rgyal*). Obecně to je pokojně sedící postava ve mnohavrstevném barevném oblečení, s vysokým bílým

¹¹⁷ Dnešní město Altanbulag v Mongolsku.

¹¹⁸ Pallas, 1788, s. 165-166.

¹¹⁹ Watt, 2009. Viz Obrázek 2 v Příloze k této práci.

kloboukem. V pravé ruce Geser drží u srdce klenot, plnicí přání, levou ruku má nataženou a drží v ní luk a střely. Trůn je ukrytý třemi lidskými kůži. V této formě jsou známé sochy.¹²⁰

V roce 1928 J. Hackin popsal jednu Geserovu thang-ku ze sbírky M. Saint-Victora.¹²¹ O této thang-ce v roce 1958 R. A. Stein napsal, že M. Saint-Victor zakoupil ji z prodeje roku 1904, což poznal podle obrázku č. 773 v katalogu k prodeji.¹²² Jenže podle Steinova názoru, tato thang-ka byla chybně popsána jako jedno z mnoha vyobrazení Lha-mo, ale jediný pohled na obrázek z popisu J. Hackina potvrzuje, že to je ta samá thang-ka, kterou J. Hackin popisuje jako Geserovu. Kromě toho Stein při prohlížení katalogu našel i další chybné popisy. Například, k thang-ce č. 776 pod titulem „Djo-roudjesna-pheb-ts’oul“, byl popis, ve kterém jde řeč o Djo-rou a Djal-dkar, ale není jasné, kdo to je. Autoři katalogu nepoznali v těchto slovech jméno Gesera v době mládí a jméno jeho staršího bratra. Také titul by měl být přeložen jako „Jak Djo-ru se vrátil“. Dále, thang-ka č. 777 byla autory katalogu popsána jako „Gling-gi-bu-bya-gsum, což znamená tři Gling-gi“. Stein upravil tento „překlad“ na „tři ptáky, esence života Glinga“ a při dalším prohlížení objevil celkem jedenáct thang-ka, které sestavují celou kolekci, zobrazující epos o Geserovi (thang-ky č. 770-780 v katalogu). Thang-ky č. 773 a 774 byly zakoupeny Muzeem Guimet a dostaly čísla 23081 a 21467. Co se stalo s ostatními devíti thang-kami, nikdo neví. Sam Stein se přiznal, že by nikdy nemohl odhadnout, co zobrazuje každá thang-ka, kdyby náhodou nenarazil na skoro stejnou kolekci thang-ka, která podle legendy patřila „králi“ Mi-nyagů v Tatsienlu (Dajianlu) v bývalé provincii Sikang v Číně. Bohužel, v kolekci chyběla jedna thang-ka.¹²³

Stein detailně popsal všechny thang-ky a přidal k nim i černo-bílé fotografii. Podle těchto fotografií čínští badatele srovnali kolekci z 11 thang-ka, nacházejících v S’-čchuanském muzeu a uznali, že Stein popsal právě tuto kolekci. Jsou stejné nejen vyobrazení postav, včetně malých detailů a popisů, ale i skvrny a poškození. Jenže není jasné, proč Stein měl možnost vidět jenom deset z jedenácti obrázků. O této kolekce je známo, že v letech 1940 a 1950 byla v Institutu zkoumání hranici Chuasi v Čengdu, v letech 1950 všechny thang-ka dostala jako dar návštěva centrální vlády, která jích nechala s S’-čchuaní. V roce 1961 kolekce byla uchovaná do S’-čchuanského muzea, kde dnes se i nachází.¹²⁴

¹²⁰ Viz Obrázek 3 v Příloze k této práci.

¹²¹ Hackin, 1928, s. 158–159.

¹²² Deniker, Deshayes, 1904, s. 121–162.

¹²³ Stein, 1958, s. 243–271.

¹²⁴ Zhang, 2012, s. 9.

To je jediná celá kolekce thang-ka, vyobrazujících nejen samotného Gesera, ale jeho nebeských rodičů, bratrů a sester, manželek, válečníků státu Ling. Zajímavé jsou zobrazení námětů eposu, což ukazuje na to, že autor se inspiroval už známým příběhem, nejenom kultem Gesera jako božstva války.

Dvě thang-ky, nacházející se v Muzeu Guimet v Paříži jsou podobné tím, co jsou v S'-čchuanském muzeu, ale ne úplně identické. Po bližším srovnání stejných částí z thang-ky SCM-I (označení S'-čchuanského muzea) a thang-ky č. 23081 z Muzea Guimet, je vidět, že, například červený kůň na první thang-ke je za Džo-ru, ale na druhé thang-ce je za Rogmo.¹²⁵ A tím se předpokládá, že malíře měli jistou svobodu v malování těchto thang-ka, i když je jasno, že existoval nějaký standart. Druhá thang-ka v Muzeu Guimet pod č. 21467 je také podobná thang-ce SCM-VII, ale hlavně se liší tím, že nemá na obrátů popis, který má thang-ka z S'-čchuanského muzea v čínštině.¹²⁶

Geser je zobrazen na thang-ce č. 6 podle kolekci Tatsienlu a č. 777 podle katalogu.¹²⁷ Válečník na hnědočerveném koni, v zeleném brnění, s modrou helmou, ozdobenou červenými drahokamy, ze dvou stran helmy jsou červené, modré a bílébarevné vlajky, drží v ruce kopí s červeným peřím a pětípalcovou vlajkou. To je Geser zobrazený jako *norbu dgra 'dbul* na co ukazují divoké zvířata kolem ní.¹²⁸

A. Tafel ve svém cestopisu¹²⁹ udělal skicu z ikony božstva, kterému se modlili mniši v mongolském buddhistickém klášteře Dulán na západě od Chöch nuuru a říkali mu Amne Geser. Forma náušnic Gesera je stejná jako mají náušnic, které nosili mniši tohoto klášteře, což ukazuje na to, že ikona byla namalovaná v lokální tradici školy Karmapa. Amne se vztahuje ke svaté hoře *A-mye rma chen*, božstvo této hory se jmenuje *rMa-chen-spom-ra*. Další název, který sdělili mniši Tafelovi, bylo Amne-gser-chen, a badatel píše, že možná *gser* (z tib. „zlatý“) může být zkratkou z *Ge-sar*. J. F. Rock¹³⁰ popsal poutní rituál kolem hory *rMa-chen*, kde by na jednom místě podle legendy měl být schovaný meč velmi uctívaného v tomto regionu Gesara. Ale obrázek Tafele přesně odpovídá zobrazení božstva v knize A. Grünwedelehe¹³¹ pod názvem „objevení Conghapy jako jogína, jezdícího na strašlivém tygru“ (tib. *'jigs-rung stag-chibs tsong-kha rnal-'byor-tshul*). Tohle je relativně neznámá ikonografická forma

¹²⁵ Viz Obrázek 4 v Příloze k této práci.

¹²⁶ Zhang, 2012, s. 7.

¹²⁷ Viz Obrázek 1 v Příloze k této práci.

¹²⁸ Stein, 1958.

¹²⁹ Tafel, 1914, vol. 2, s.72.

¹³⁰ Rock, 1956, s. 108.

¹³¹ Grünwedel, 1915, s.1.

Maňdžušrího, v jehož podobě se Conghapa zjevil svému žakovi. Po buddhistické reformě, škola Karmapa („červené čepice“) přijala 5. Dalajlamy Ngag-dbang-blo-bzanga (1617-1682) za manifestaci nejen Avalókitéšvary, Padmapáni, ale taky Maňdžušrího a ve východním Tibetu i Gesara. Přitom hlava mongolské buddhistické církve Dževdzundamba chutagt (tib. *rJe-btsun-dam-pa*) sídlící v Urze¹³² byl uvažován za vtělení koně Gesara. V celém buddhismu kult Gesara není moc podporovaný, ale je docela běžný. To mohlo být jedním z důvodů, že 13. Dalajlama taky byl uznán za vtělení Gesara.¹³³

Kromě ikonografických vyobrazení Gesera, existuje několik velkých moderních soch Gesera typu Norbu Drabul v provinciích S'-Čchuan a Čching-chaj, v místech, kde se věří, že Gesar se narodil a jeho stát Ling se nacházel právě tam.¹³⁴

Jedna socha nebuddhistického typu je ve hlavním městě Burjatska, Ulan-Ude. Socha výškou skoro 9 metrů spolu s kopím byla postavena v roce 2006. Zde Geser je zobrazen jako burjatský bohatýr v oblečení mongolského typu, s vysokými boty, lukem a střelami, typické pro mongolské národy.¹³⁵

Analýza textu „Geser boyda-yin sang orošiba“ – „Obsah podnesení líbe vůní svatému Geseru“

Rukopis v klasickém mongolském písmu, 6 stránek, dobře viditelné písmo stejného typu, stránky jsou označeny mongolskými číslovkami. Protože chybějí poslední stránky, kolofon není k dispozici. Písmenka *i/y* se nerozlišují, označuje se diakritika u *y* a *n*, ale ne pravidelně. Zajímavé je, že u některých slov místo *ǰ* je napsáno písmenko ze systému galig pro tibetská a sanskrtská slova v mongolštině *z*, například na stránce 2b a 5b místo *eǰen* („pán, vládce“) je *ezen*, na stránce 2b místo *eǰelegsen* („ovládnul“) - *ezelegsen*, na stránce 5b místo běžného *ölǰei*, který označuje pojmy jako „štěstí, požehnání, posvěcení“ *ölzei*. Taková výměna není běžná pro původně mongolské slova, je možné, že písař tohoto sangu uměl dobře tibetský jazyk a měl jiný názor na zápis (výslovnost *i* s jiným písmenem zůstává stejná u některých mongolských slov. Ostatní slova jsou napsána s mongolským *ǰ*: *ǰarliy* („rozkaz“), *ǰüg* („strana, směr“), *ǰajǰar* („země“). V textu jsou chyby, které mění smysl vyjádření nebo nemají žádný význam: na

¹³² Hlavní město Mongolska, dnešní Ulánbátar.

¹³³ Hummel 1998, s. 69-70

¹³⁴ Viz Obrázek 5 v Příloze k této práci.

¹³⁵ Viz Obrázek 6 v Příloze k této práci.

stránce místo *janggidqu* („zavázat“) je **janiduqu*, na stránce 3a místo *erkütü dayisun* („mocný nepřítel“) je *erkütü dayisun* („otáčející se nepřítel“), místo *sirigün sedkil* („kruté myšlenky“) je napsáno *seregün sedkil* („chladné myšlenky“), místo *kituqu* („vyhubit“) je **kedükü*. Chyby autora nechávám v transkripci textu, jak jsou, jen za nimi v hranatých závorkách po otazníku jsou uvedena slova, které by tam podle mého názoru být.¹³⁶

V textu je zkratka, uvedená křížem × pro mnohokrát se opakující formuli *ariyun takil takimüi* („přináším čistou obětinu“) od stránky 3a až do konce textu. Při transliteraci této zkratky jsem použila po kříži × celou formulu v kvadratických závorkách.

Text sangu začíná krátkou mantrou:

Řekni třikrát „ <i>Om aa hung</i> “	<i>Om aa hung kemen yurban-ta ögiile</i>
Řekni „ <i>gi gyi</i> “, „ <i>bsu bsuu bslun ki</i> “	<i>gi gyi kele bsu bsuu bslun ki</i>

Slova „*gi gyi*“ a „*bsu bsuu bslun gi*“ jsou tantrické a pro věřící mají magickou sílu, ale nedají se přeložit. Slovo „*bsu*“ je i na konci textu, na stránce 6b, kde text náhle skončí bez jakýchkoliv závěrečných slov a kolofonu. Ale můžeme se předpokládat, že stejné slova tantry se zopakovali na závěr a tím se text sangu končil, takže nejspíš ztratila se jen jedna stránka.

Struktura samotného textu mimo úvodní mantry, která skoro ve všech buddhistických rituálních textech bývá stejná, se dá rozdělit na několik částí:

Oslovení Gesera s epitety:

<i>Vládce vrchních božstev převtělenec Garudy</i>	<i>degere tngri-narun boyda yarudi-yin qubilyan inu</i>
<i>Ty, Geser, bud laskav povést armádu vpřed do jeskyně nepřítele,</i>	<i>daisun-u ayui-dur geser či cereg-i uduriddun soyorq-a</i>

Tady vidíme, že text má aliteraci na začátku vět: *degere* a *dayisun-u*, z čehož už se dá říct, že text je původně mongolský.

Zajímavý je epiteton, ve kterém je Geser převtělenecem Garudy, nebeských ptáků-božstev. To je odkaz na versi eposu¹³⁷, kde Geser před tím, než se narodí na zemi, se promění v ptáka, který

¹³⁶ Správnost těchto hypotetických slov je zkontrolována Z.Luvsandoržem.

¹³⁷ Tato verze je v mongolštině pod názvem *jamling senčin-u namtar* nebo Ling Geser, rukopis se nachází v Mongolské Státní knihovně v Ulánbátaru. Taky existuje v tibetštině, rukopis je v sbírce Ruské národní knihovny. Tady citují podle monografie C.Damdinsurena 1957, ss. 75-89, kde je uvedena první kapitola v obou jazycích

má horní část těla ze zlata, dolní část z modrého tyrkysu, střední část z bílých lastur, čtyři drapy z černého železa, očí z pestrobarevných achátů. Když Geser přiletí do státu Ling v podobě ptáka zlý Coton se ho snaží zastřelit, ale Sendag v něm pozná božstvo a přinese obětiny. Říká u toho, že horní zlatá část je ztělesněním zlaté želvy, nejvyššího vládce z nebeského rodu. Dolní část z modrého tyrkysu je ztělesněním tyrkysové želvy, mladšího vládce, prodlužující lidský rod. Střední část z bílých lastur je ztělesněním nebeského vládce *brgya byin* (tib. Brahma) nebo Canba-tengri v mongolské verzi. Ve čtyřech železných drápech je sedm nebeských bratrů a v achátových očích – *ger 'dzo gnyan po* (tib.) nebo zuřivý *Gendzo* (mong.) – Damdinsuren vysvětluje toto božstvo jako šamanské. I když v této epizodě není přímo řečeno, že Geser je převtělcem Garudy, tento popis mohl stát pro skladatele sangu základem k takovému závěru. Na konci oslovení je první prosba toho, kdo čte text sangu.

Poté následuje popis Gesera skrze jeho vojenská brnění a zbraní:

<i>Nosící na hlavě sluneční helmu,</i>	<i>naran-u duyulyan-i oroi-deger-ben emüsügsen</i>
<i>Nosící na ramenech měsíční štít,</i>	<i>saran-u bambai mörön-degen ayuluysan</i>
<i>Nosící hvězdný pancíř na těle,</i>	<i>odod-un quyay-i bey-e degen emüsügsen</i>
<i>Svírající v pěsti meč moudrosti jménem Ostrý,</i>	<i>qurca neretü belge belig-ün ildü mutur-tayan janiduysan (?)</i>
<i>Natahující střelu s hvězdným Ráhu</i>	<i>odod-un raqu-tu sumun tataysan</i>

Popis jde seshora dolů: hlava, ramena, tělo, ruce, přičemž pro hlavu a ruce jsou použita honorefická slova – místo neutrálního slova pro hlavu *toluyai* je *oroi* ve smyslu „temeno“, místo *yar* je *mutur* „dlaň“. Tím se autor vyjadřuje svůj respekt Geserovi.

Astrologické symboly slunce, měsíc a hvězdy, které Geser používá jako helmu, štít a pancíř ukazují na jeho velikost a nadlidské schopnosti ovládat kosmickými objekty.

Ve čtvrtém odstavci vidíme první chybu autora: sloveso *janiduysan* – *janiduqu* neexistuje ve slovnících klasického mongolského písma. Vypadá to tak, že autor napsal *n* místo *ng*. Podle

s překladem do ruštiny.

smyslu mohlo to být sloveso *jangidaqu* ve smyslu „přivázat“, které spolu se slovem *yar* „ruka“ vytváří idiom „*yar jangidaqu*“, který znamená „sevrít v pěsti“.

Potom, co je popsáno, jaký je Geser zvenku, následuje popis jeho dějů a na konci druhá prosba toho, kdo text čte:

<i>[Svatý můj], který překročil strašnou rychlou řeku</i>	<i>türgen gelbelgen mörön-i jayan unuysan</i>
<i>Šel hluboko do jeskyně nepřítele,</i>	<i>daisun-i ayui-dur gün yabun</i>
<i>Dohnal a chytil koně syna nepřátele,</i>	<i>daisun-i köbegün-i morin-i güičen bariysan boyda minü</i>
<i>Zničil hlavního nepřátelé,</i>	<i>el daisun-i aldaysan</i>
<i>Bud' laskav ochraň můj dobytek.</i>	<i>adal mal-tu minü sakin ibegen soyorq-a</i>

Tady jsou popisy děje Gesera, které nejsou v známých mě versích eposů, je možné, že autor sangu měl k dispozici nějakou neznámou versi, možná i orální. Prosba ochránit dobytek ukazuje na to, že text nejspíš byl napsán v Mongolsku, protože odpovídá nomádskému stylu života.

Dále se začíná rituální část textu, ve které autor textu se modlí Geserovi s epitety:

<i>Modlím se vládcovi se zlatým pancířem a mečem, který bez zbytku zničuje všechny nepřátele, když střeli z luku,</i>	<i>quyay mesen altan toquna kelbelgen qarbasu qamuγ daisun-i qočorli ügei ečülgen daruyči ezen (ežen?)-degen mürgümüi</i>
---	---

Tady se poprvé objevuje jiný způsob napsání slova „vládce“: místo standartního *ežen* je *ezen*, přičemž je použito písmeno *z* ze systému napsání tibetských a sanskrtských slov v mongolském písmu.

Potom rituální část pokračuje přínosem obětin, nejdřív ale 84 000 vyslancům, které podle rozkazu Gesera, jsou na deseti stranách světa:

<i>Přináším čistou obětinu 84 000 vyslancům Ze země a vody, které šli na deset stran světa podle rozkazu Svatého</i>	<i>boyda-yin jarliy-iyar yabuyči arban жүг- tür aysan yaǵar usun-u-ača naiman tümen dörben mingyan ĵardasun- nujud-tur ariyun takil takimüi</i>
--	---

V mongolských versích eposu má Geser stálý epiteton „vládce deseti stran světa“, ale nikde není řečeno o 84 000 vyslancích. V sangu se tento termín opakuje ještě jednou na stránce 5b, kde je upřesněno, že tito vyslanci jsou „vládcové zemi a vody“:

<i>×[Přináším čistou obětinu] 84 000 vyslancům, panovníkům země a vody, které šli na deset stran světa podle rozkazu Svatého [Gesera]</i>	<i>boyda-yin jarliy-iyar yabuyči · arban жүг- tür aysan saquysan yaǵar usun-u ezen · naiman tümen dürben mingyan ĵarudasun-nujud-tur ×[ariyun takil takimüi]</i>
---	--

Potom se přinášejí obětiny Geserovi:

<i>Přináším čistou obětinu tomu, který se stal posvěcením při vědění armády,</i>	<i>čereg ečigüi-tür minü öljei boluysan-a ariyun takil takimüi</i>
<i>Přináším obětinu tomu, kdo přines mi velkou pomoc, když šel jsem do města a do stepi</i>	<i>qotala-du kegere odqui-dur minü ašiy tusa boluysan-a ariyun takil takimüi</i>
<i>×[Přináším čistou obětinu] tomu, kdo se stal oporou pro můj domov</i>	<i>sayuqu ger tergen-dü minü tüsiy-e boluysan- a ×[ariyun takil takimüi]</i>
<i>×[Přináším čistou obětinu] tomu, kdo se stal svítidlem v temné noci</i>	<i>qarangqui soni gegen ĵula boluysan-a × [ariyun takil takimüi]</i>
<i>×[Přináším čistou obětinu] tomu, kdo mi pomohl v životě, za který se bojím</i>	<i>ayuqu amin-dü minu tusa boluysan-a ×[ariyun takil takimüi]</i>
<i>×[Přináším čistou obětinu] tomu, kdo se stal pancířem pro moje tělo s kůží</i>	<i>arasutu beyen-du minü quyay boluysan-a ×[ariyun takil takimüi]</i>
<i>×[Přináším čistou obětinu] tomu, kdo vítězí nad mocnými nepřáteli a plní devět mojí přání ×</i>	<i>ergütü (erketü?) daisun-i doroiduluyči ereküi yisün küsel-i qangyayči-da ×[ariyun takil takimüi]</i>

×[Přináším čistou obětinu] milostnému Geser-chánovi, který tu moji obětinu bez překážky zkusil	<i>ene takil-nuyud-i minü dürbel ügei amsayad örösiyen qayirlayçi geser qayan-dur ariyun ×[ariyun takil takimüi]</i>
--	--

Tato část je nejvíc zajímavá z literárního pohledu, protože použité epitety jsou velmi poetické a malují výrazný obraz Gesera, coby osobního ochrance, který pomáhá čtenářů sanga i ve válce, i na cestě, i v běžném životě. Odsud vidíme, že hlavní funkce Gesera je ochranné božstvo.

V této části je další chyba autora: je napsáno *ergütü daisun*, což znamená „točící se nepřítel“ a nesouvisí s kontextem. Správně by mělo být *erketü* „mocný“.

Dále následuje popis Geserových dějů, které jsou v eposu:

[Tomu, kdo] zastrašil i těch, kdo má hroznou duši a nezná žádný strach,	<i>sintaral ničal ügei joriy-tu seregün (sirigun?) sedkel-ten-i sintaryuluysan</i>
[Tomu, kdo] zabil chána šarajgolů,	<i>sirayiyol-un qayan-i alajū</i>
Geser chánovi ukázavšímu divná kouzla, takovou × [čistou obětinu přináším].	<i>silke yaryaysan sidetu geser qayan-dur eyin × [ariyun takil takimüi]</i>
[Tomu, kdo] zabil démonického nepřítele,	<i>mangyus daisun-i alaysan</i>
[Tomu, kdo] se stal vládcem mongolské zemí,	<i>mongyol ulus-i ezelegsen</i>
[Tomu, kdo] má bezpochybnou tvrdou vůli,	<i>moqusi ügei čing joriy-tu</i>
[Tomu, kdo] má tělo jako křišťál, Geser chánovi, takovou × [čistou obětinu přináším]	<i>molor erdeni metü bey-e-tü geser qayan-dur eyin ×[ariyun takil takimüi]</i>

V tomto odstavci je nejvíc vidět nejen aliteraci na začátku vět, ale i pravidelný rytmus: čtyři stroky popisu, které se začínají na s, potom na m, každá pátá stroka se opakuje „Geser-chánovi takovou [čistou obětinu přináším]“ (*geser qayan-dur eyin × [ariyun takil takimüi]*). V popisech jsou zmíněné děje, které jsou v eposu: chán šarajgolů, demon mangus, Geser, který vítězi pomoci kouzla. Opět je vidět zvláštní způsob napsání slova „vládce“, tady ve slovese „ovladnoul“ *ezelegsen*. Kromě toho, naši hypotézu o mongolském původu textu sanga,

podporuje zmíněné Mongolsko v úseku „stál se vládcem Mongolské zemi“ (*mongyol ulus-i ezelegsen*).

Dále sang pokračuje s podobnou strukturou:

<i>když jsem na cestě, čtyři zlomyslné nepřátele mé ničící,</i>	<i>ayalan odaqui-dur minü qoor-tan dürben daisun-i doroitayuluyči</i>
<i>když jsem na lovu laskavě nechající mně potkat divoké zvíře,</i>	<i>abalan odaqui-dur minü görügesün-i učirayulun soyorqayči</i>
<i>když mám pastevecký život, plnicí jakékoliv mé přání o dobytku,</i>	<i>ažu sayuqui-dur adal mal aliba küsel-i minü qangyayči</i>
<i>vládci deseti stran světa Geserovi ×[Přináším čistou obětinu]</i>	<i>arban жүг-үн geser qayan-dur ×[ariyun takil takimüi]</i>
<i>se světlými překrásnými královnami,</i>	<i>gegen sayiqan qatud-tu</i>
<i>jezdící na hnědém koni,</i>	<i>kegeren morin kolegetü</i>
<i>mající sílu, která může zastrašit kohokoliv,</i>	<i>qan-i-bar ayuyulan čidayči küčütu</i>
<i>nosící prospěch pro tuto zemi</i>	<i>kelekü ulus-un kereg tusan-i бүтүгегчи</i>
<i>Geser chánovi ×[Přináším čistou obětinu]</i>	<i>geser qayan-dur ×[ariyun takil takimüi]</i>

Osobní přání čtenáře praktického charakteru sangu se spojuje s Geserovým popisem v eposu. Geser tedy vystupuje nejen jako ochranné božstvo, ale i poskytuje pomoc na cestách, na lovu, pomáhá v pastevectví. Poprvé jsou zmíněné Geserovy ženy a hnědý kůň, který je často vyobrazen na thang-kách.

<i>bystré nohy mající u svého těla,</i>	<i>qurdun kölgen-i beyen-degen ayuluysan</i>
<i>držící meč ve své dlani,</i>	<i>qurča ildü-yi mutur-dayan bariysan</i>
<i>ničící armády zlomyslných nepříteli,</i>	<i>qoort-tan daisun čereg-üid-i doroyitayuluyči</i>
<i>převtělenci, svatému Geser chánovi ×[Přináším čistou obětinu] ,</i>	<i>qubilyan boyda geser qayan-dur ×[ariyun takil takimüi] :</i>
<i>získající jiné státy,</i>	<i>busud-un törö-yi boligči</i>
<i>ničící nevěřících,</i>	<i>buruyu sedkelten-i butaratala kedugci (?kidayči)</i>

<i>následující učení Buddha,</i>	<i>burqan-i yosun-iyar yabuyči</i>
<i>poskytující pomoc nevědicím živým bytostem,</i>	<i>buruyu amitan-dur tusan-i kürgegči</i>
<i>svatému Geser chánovi ×[Přináším čistou obětinu] ,</i>	<i>boyda geser qayan-dur ×[ariyun takil takimüi] :</i>
<i>královně tümen džirgalang,</i>	<i>tümen jiryalang-iyar ayči qatun-dur</i>
<i>s kulatou červenou tváří,</i>	<i>dügüreng ulayan čarai-tu</i>
<i>s tělem převtělence od božstev,</i>	<i>törölki tngri-tan-ača qubilyan bey-e-tü</i>
<i>Geser chánovi, který získal vládnutí nad pohybující a nevěřící ×[Přináším čistou obětinu] ,</i>	<i>tegüdercü ese besiregsüd-ün törü-yi inu abuysan geser qayan-dur × [ariyun takil takimüi]</i>
<i>se zvukem chybějící se země,</i>	<i>yaǵar ködüleküi čimegetü</i>
<i>s bleskem, který rozpaluje oheň,</i>	<i>yal badaryulqui čaqilyan-tu</i>
<i>osvěčující nešťastné živé bytosti s hloupým rozumem,</i>	<i>yasalang-tu amitan-i örösiyenggüi sedkil- tu yani mungqay-ni geyigülči</i>
<i>se světlym zářím Geser chánovi ×[Přináším čistou obětinu]</i>	<i>gegen gerel-tü geser qayan-dur × [ariyun takil takimüi]</i>

V této části ságu, kromě popisu Gesera jako epického hrdiny, který dobývá jiné státy a bojuje s démonickými nepřáteli, je popis jeho buddhistického charakteru. Geser je převtělencem, který následuje a rozšiřuje učení Buddha a taky bojuje s nevěřícími.

Tady je chyba ve fráze „ničící nevěřící“, kde konečné sloveso je napsáno *kedugči* místo *kidayči*.

Zajímavý je, že zmíněná Tumen Džargalang, druhá manželka Gesera. První je Rogmo-goa (tib. Brug mo „bhutánka“), ale v mongolském eposu je více oblíbená Tumen Džargalang.

Dále následuje část textu, který s malými rozdíly opakuje věty, které už byli před tím:

<i>[Těm, kdo] podle rozkazu svatého šel</i>	<i>boyda-yin jarliy-iyar yabuyči</i>
<i>Na deset stran světa, panovníkům země a vody</i>	<i>arban жүг-түр аysan saquysan yaǵar usun- u ezen</i>
<i>84 000 vyslancům × [Přináším čistou obětinu],</i>	<i>naiman tümen dürben mingyan jarudasun-nuyud-tur × [ariyun takil takimüi]</i>
<i>tomu, kdo na válečné cestě se stál požehnanou studnou × , [Přináším čistou</i>	<i>čereg ayan ečeküi-dür ölzei qutay boluysan-du minü × [ariyun takil</i>

<i>obětinu]</i>	<i>takimüi]</i>
<i>tomu, kdo přinesl prospěch, když jsem byl na obchodování × [Přináším čistou obětinu],</i>	<i>qudaldu kir-e odbasu asiy tusa boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]</i>
<i>tomu, kdo pro můj domov oporou</i>	<i>sayuqu ger tergen-dür minü tüsiy-e</i>
<i>a ohradou stal ×[Přináším čistou obětinu] ,</i>	<i>qasiy-a boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]</i>
<i>tomu, kdo se stal štítem, když mi bylo horko ×[Přináším čistou obětinu] ,</i>	<i>qalaqui-dur minü qalqa boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]</i>
<i>tomu, kdo se stal nápojem, když jsem měl žízeň ×[Přináším čistou obětinu] ,</i>	<i>qataqui-dur minü umta/unda-tu boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]</i>
<i>tomu, kdo se stal svítlidem v temné noci, ×[Přináším čistou obětinu] ,</i>	<i>qarangqui söni jula boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]</i>
<i>tomu, kdo mi pomáhal, když jsem se bál za svůj život, ×[Přináším čistou obětinu] ,</i>	<i>ayuqu amin-du minü asiy tusa boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]</i>
<i>tomu, kdo se stal pancířem pro moje tělo s kůží, × [Přináším čistou obětinu],</i>	<i>arasutu beyen-du quyay boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]</i>
<i>ničící mocné nepřátelé,</i>	<i>erkütü dayisun-i doronidquluyči</i>
<i>tomu, kdo uskutečňuje moje přání, po kterých toužím, × [Přináším čistou obětinu],</i>	<i>ereküi küsel-i qangyuluyči-du minü × [ariyun takil takimüi]</i>
<i>vychutnej bez překážek tyto obětiny,</i>	<i>ene takil-nuyud-i minü dürbel ügei amsayad</i>
<i>bud' laskav splnit devět mé přání, po kterých toužím.</i>	<i>eriken yisün küsel-i minü uytun öggün soyorq-a</i>

Po srovnání s první částí textu, kde jsou podobné věty, táto část je delší, je rozvinutější, jsou tu i celé věty, které nebyly v první části, i jednotlivé slova, které doplňují některé frázi. Například, v první části je napsáno „Přináším čistou obětinu tomu, kdo se stal posvěcením při vědění armády“ (*čereg ečiküi-dür minü öljei boluysan-a ariyun takil takimüi*), a ve druhé „tomu, kdo na válečné cestě se stál požehnanou studnou ×,“ (*čereg **ayan** ečeküi-dür ölzei **qutay** boluysan-du minü ×*) – slova „cesta“ (*ayan*) a „studna“ (*qutay*) jsou doplněním, které dodávají celému verši výraznost. Kromě toho, jsou dvě věty, které nejsou v první části: „tomu, kdo se stal štítem,

když mi bylo horko ×,“ (*qalaqui-dur minü qalqa boluysan-du minü ×*) a „tomu, kdo se stal nápojem, když jsem měl žízeň ×“ (*qataqui-dur minü umta/unda-tu boluysan-du minü ×*)

Na konci sangu je formula, se kterou čtenář přizývá aby Učení Buddha chránilo ho ze všech stran.

<i>Ať si chrání Učení</i>	<i>šašin nom sakisuyai</i>
<i>mluvčího a ze zadu ho potkává,</i>	<i>kemeči qoyin-a-ča üdügči</i>
<i>ať ze předu ho potkává,</i>	<i>emün-e-če uytuyci</i>
<i>z pravé strany otočí,</i>	<i>barayun eteged-dü ergegči</i>
<i>z levé strany objímá,</i>	<i>jegün eteged-dü toyoriyči</i>
<i>prosím o všem tom.</i>	<i>künggen bosun güyiči :</i>
<i>bsuu</i>	<i>bsuu</i>

Konec sangu vypadá neplným, protože končí jedním jediným slovem, které bylo i na začátku textu. Můžeme předpokládat, že dále následovala celá formula „bsuu bsuu basulan“, která by logicky uzavírala sang.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo představení vzniku a vývoje nábožensko-mytologického kultu epického hrdiny krále Gesera u národů Centrální Asie, především u Mongolů a Tibetanů.

V první části jsem se pokusila o zasazení eposu o Geserovi, a postavy Gesera samotného, do širších kulturních souvislostí. Nejprve jsem se snažila popsat krátkou historii zkoumání eposu o Geserovi, představit základní syžetovou strukturu a udělat seznam verzí eposu u jednotlivých národů Centrální Asie. Seznam jsem teritoriálně rozdělila podle postupného šíření eposu: Tibet, Mongolsko, Vnitřní Mongolsko, Burjatsko a Ojratsko-Kalmycko. Při sestavování seznamu jsem se snažila ukázat na specifika verzí u různých národů. Jak jsme už říkali neexistuje jednotný epos, který by zahrnoval všechny známé verze. Jsou sice známy základní kapitoly, z nichž se skládá syžet eposu, ty jsou však v každé verzi rozmístěny jinak, takže se všechny verze liší navzájem nejen formou, ale i obsahem. Například, tibetské verze jsou prozaické, a burjatské jsou čistě poetické. Nesmíme zapomínat na individuální tvůrčí proces jednotlivých vypravěčů, jejichž mistrovství se projevuje právě v improvizaci. Na konci popisu verzí jsem přišla k závěru, že základní syžet o Geserovi se rozšířil po Centrální Asii a v každé zemi našel své specifické rysy, proto mongolské národy říkají, že Geser je jejich národním hrdinou, i když je to původně tibetský král.

V druhé, centrální části jsem se věnovala popisu procesu transformace epického hrdiny v božstvo. Už od začátku zkoumání eposu badatelé upozorňovali na synkretický obraz Gesera, který byl zároveň i božstvem války, i buddhistickým ochráncem severu, i božstvem lovu. Skrze podrobný popis známých funkcí Gesera jsem se pokusila najít různá spojení s božstvy Centrální Asie, a vysledovat vývoj jeho kultu. Zvláštní pozornost jsem věnovala rituálům, spojených s eposem a samotným Geserem. Ukázalo se, že rituály, které předcházejí samotnému eposu, se liší nejen u národů, ale i u jednotlivých vypravěčů. Protože nejznámějším rituálem, spojeným s Geserem, je rituál pálení libé vůně sang, zaměřila jsem se na popis tohoto rituálu. Tento rituál se prováděl především před vypravěním eposu, ale později se vyvinul v samotný rituál, ve kterém se modlí ke Geserovi, aby si zajistili ochranu na cestách, od nepřátelů a pomoc v různých životních situacích. Další důležitou částí Geserova kultu jsou ikonografická vyobrazení v buddhistickém umění, proto jsem se pokusila udělat přehled nejznámějších vyobrazení Gesera v sochařství a malířství.

Ve třetí části diplomové práce jsem věnovala jednomu rituálnímu textu sang, který reprezentuje celou skupinu podobných textů. Po podrobném rozboru struktury tohoto textu jsem přišla k závěru, že tento sang byl napsán v Mongolsku, ne přeložen z tibetštiny, jak to častěji bývalo u

eposu. Na to ukazuje alitarace, vokální harmonie a zaměření na mongolský styl života (modlíci se prosí Gesera ochránit jeho dobytek). Přesto lze říct, že písař uměl tibetský jazyk, protože u některých mongolských slov místo *ǰ* používal písmeno ze systému galig pro tibetská a sanskrtská slova v mongolštině *z*. Například místo *eǰen* („pán, vládce“) napsal *ezen*, místo *eǰelegsen* („ovládnul“) - *ezelegsen*, místo běžného *ölǰei* požil *ölzei*. Přitom zajímavé je, že ostatní slova napsal s mongolským *ǰ*: *ǰarliy* („rozkaz“), *ǰüg* („strana, směr“), *ǰajar* („země“). Možná to ukazuje na to, že písař měl jiný názor na psaní uvedených slov. Kromě toho písař používal zkratku pro opakující se formu *ariyun takil takimüi* („přináším čistou obětinu“), napsal jen křížek (×). To ukazuje na to, že nejspíš písař napsal tento text pro své osobní použití, možná byl dokonce mníchem, který mohl provádět samotný rituál. Že jde o osobní text potvrzují i chyby, které mění smysl vyjádření nebo nemají žádný význam. Po analýze jsem přišla k závěru, že Geser vystupuje jako ochranné božstvo, poskytuje pomoc na cestách, na lovu a pomáhá v pastevectví.

Bibliografie

V mongolštině:

1. geser boyda-yin sang orosiba – Mong. D 101. – osobní sbírka Mgr.Srba O.
2. Буянбадрах, Ч. (2012) *Монгол орны лавлах*. Улаанбаатар.
3. Өлзий Ж. (1962) *Монголын дурсгалт уран барилгын түүхээс*. Улаанбаатар.

V češtině a slovenštině:

4. Dějiny Tibetu (2008) *Cipon Wangčhug Dedän Žagabpa (Tsepon W.D. Shakabpa)*. Přeloženo z anglického originálu *Tibet. A political history*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny.
5. Kiripolská M. (1994) *Chán Geser, vládca desiatich svetových stran. Príbehy zo starého Tibetu, jako si ich rozpravali mongoli*. Praha: DharmaGaia.

V angličtině, francouzštině, němčině:

6. Bell, C.A. (1968) *Tibet Past and Present*. Oxford: Clarendon Press.
7. Bergmann, B. von (1969) *1804-1805: Nomadische Streifereien unter den Kalmüken in den Jahren 1802 und 1803*. Oosterhout: Antropological Publications.
8. Chatterji, S.K. (1981) *The Saga of King Gesar*. In: *The Epic of Gesar*, Vol.29, Thimphu.
9. Coldstream J.N. (1977) *Geometric Greece*. London.
10. Csoma de Kőrös, A. (1834) *A grammar of the Tibetan language in English*. Calcutta: Baptist Mission Press.
11. Das S. Ch., Sandberg G., Heyde A. W. (1995) *A Tibetan-English dictionary, with Sanskrit synonyms*. Delhi: Book Faith India.
12. David-Neel A. and The Lama Yongden. (1959) *The Superhuman Life of Gesar of Ling*. London: Rider and Company.
13. Deniker M.J. and M.E.Deshayes, eds. (1904). *Collection G..., Catalogue de la première partie des œuvres d'art et de haute curiosité du Tibet*, Paris: E. Moreau.
14. Forgues G. (2011) *Materials for the Study of Gesar Practices*. Vienna: Universität Wien.
15. Francke A.H. (1905-1909) *A Lower Ladakhi version of the Kesar saga*. Calcutta: Bibliotheca Indica.
16. Francke, A.H. (1900) *Der Frühlings-und Wintermythus der Kesar-sage. Beiträge Kenntnis der Vorbuddhistischen Religion Tibets und Ladakhs*. - "Mémoires de la Société

- Finno-Ougrienne*“, XV.
17. Gesar Epic Tradition <http://www.unesco.org/culture/ich/en/lists?RL=00204>
 18. Gyaltso Zh. (2001) *Bab sgrung: Tibetan Epic Singers*. In: *Oral Tradition*, 16/1, pp.280-293.
 19. Hackin J. (1928) *Mythologie de lamaïsme (Tibet) – Mythologie asiatique illustrée*, P.L. Couchoud ed., Paris: Librairie de France.
 20. Heissig W. (1944) *Schamanen und Geisterbeschwörer im Kürie-Banner. T. III*. Peking: Folklore Studies.
 21. Heissig W. (1966) *Mongolische volksreligiöse und folkloristische Texte. Aus europäischen Bibliotheken. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, Supplement 6*. Wiesbaden: Franz Steiner.
 22. Heissig, W. Tucci, G. (1970) *Die Religionen der Tibets und der Mongolei*. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz.
 23. Heissig W. (1979) *Mongolische Epen VIII. Übersetzung von sechs ostmongolischen Epen*. Wiesbaden.
 24. Kara Gy. (1970) *Une version ancienne du récit sur Geser changé en âne*. Budapest: Mongolian Studies.
 25. Kornman R. (2015) *The Epic of Gesar of Ling: Gesar's magical birth, Early years, and coronation as king*. Boston & London: Shambhala.
 26. Nebesky-Wojkowitz de R. (1966) *Oracles and Demons of Tibet, The Cult and Iconography of the Tibetan Protective Deities*. Delhi: Book Faith India.
 27. Monier-Williams M. (1899) *A Sanskrit-English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
 28. Pallas P.S. (1766, 1801) *Sammlungen historischer Nachrichten über die Mongolischen Völkerschaften, I,II*. SPb.
 29. Pegg C. (2001) *Mongolian Music, Dance and Oral Narrative*. Seattle & London: University of Washington Press.
 30. Rintchen, B. (1958) *En marge du culte Guesser Khan en Mongolie*. In: *Journal de la Société Finno-ougrienne*. Vol.60, fasc.4., pp.3-51.
 31. Rock J.F. (1956) *The Amnye Ma-chhen Range and Adjacent Regions, A monographic study*. Rome: IsMEO.
 32. Schmitd, I.J. (1966) *Die Thaten Bogda Gesser Chan's, des Vertilgers der Wurzel der zehn Übel in den zehn Gegenden. Eine ostasiatische Heldensage, aus dem Mongolischen übersetzt*. Osnabrück.
 33. Schröder, D. (1952, 1953) *Zur religion der Tujen des Sininggebietes*

- (*Kukunor*). In: *Anthropos*, vol.47: pp.1-79, 620-658, 822-870; vol.48: pp.202-259.
34. Shaw R. (1876) *Reise nach der hohen Tatarei Yarkand Und Kashghar Und Rückreise Über Den Karakoram-pasz*. Jena: Hermann Costenoble.
35. Stein R.A. (1956) *L'Épopée Tibétaine de Gesar dans la version lamaïque de Ling*. In: *Annales du Musée Guimet, Bibliothèque d'études*, 61. Paris: Presses Universitaires de France.
36. Stein R.A. (1958) *Peintures tibétaines de la vie de Gesar*. In: *Arts asiatiques*, vol.4.
37. Stein R.A. (1974-1984) *The Epic of Gesar with Tibetan introd. by Lopon Pemala and English introd. by R.A.Stein*. Bhutan: Thimphu.
38. Waddel L.A. (1895) *The Buddhism of Tibet or Lamaism with its mystic cults, symbolism and mythology, and in its relation to Indian Buddhism*. London: W.H.Allen & Co.
39. Watt J. King Gesar Main Page, <http://www.himalayanart.org/search/set.cfm?setID=327>
40. Wylie T. (1959) *A standard system of Tibetan Transcription*. In: *Harvard Journal of Asiatic Studies*, vol.22, pp.261-267.
41. Yang Enhong. (1998) *A Comparative Study of the Singing Styles of Mongolian and Tibetan Gesar/Gesar Artists*. In: *Oral Tradition*, 13/2, pp. 422-434.
42. Zhang Changhong. (2012) *From the Treasury of Tibetan Pictorial Art: Painted Scrolls of the Life of Gesar*. Sichuan Museum.

V ruštině:

43. Бурцева А.М. (2012) *Вторая глава о рождении Гэсэра тибетской рукописи Российской Национальной Библиотеки. Курсовая работа (III курс)*. Санкт-Петербургский государственный университет, Восточный факультет, Кафедра Монголоведения и тибетологии.
44. Ванчикова Ц.П. (2008) *О сочинении «Подношение Благовоний Гэсэру»*. In: Цэндий Дамдинсурэн: к 100-летию со дня рождения. Ин-т востоковедения РАН. - М.: Вост.лит., с.89-100.
45. Владимирцов Б.Я. (2003) *Работы по литературе монгольских народов*. М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН.
46. Дамдинсурэн Ц. (1957) *Исторические корни Гэсэриады*. М.: Изд-во АН СССР.
47. Ковалевский О.М. (1844, 1846, 1849) *Монгольско-русско-французский словарь. Тома 1-3*. Казань: Университетская типография.
48. Козин С.А. (1935) *Гэсэриада. Сказание о милостивом Гэсэр Мэргэн-хане*,

- искоренителе десяти зол в десяти странах света.* М. – Л.
49. Нармаев Б.М. (1987) *Формирование монгольских и калмыцких версий Гэсэриады*: Ленинград. гос. ун-т. им. А. А. Жданова.
 50. Неаполитанский С.М., Матвеев С.А. (2009) *Энциклопедия буддизма. Иконография, священные символы, основные концепции и идеи различных школ буддизма*. СПб.: Институт метафизики.
 51. Неклюдов С.Ю. (1984) *Героический эпос монгольских народов. Устные и литературные традиции*. М.: Главная редакция восточной лит-ры изд-ва «Наука».
 52. Паллас П.С. (1778) *Путешествие по разным провинциям Российского государства, ч. III (1772-1773 гг.)* Пер. В. Зуева. СПб.: Императорская АН.
 53. Поппе Н.Н. (1936) *Бурят-монгольский фольклорный и диалектологический сборник*. М. – Л.: ТИВАН.
 54. Путилов Б.Н. (1997) *Эпическое сказительство: Типология и этническая специфика*. Москва: Восточная литература.
 55. Рерих Ю.Н. (1999) *Тибет и Центральная Азия: Статьи, лекции, переводы*. Самара: Издательский дом «Агни».
 56. Решетов А. М. (1998) *Наука и политика в судьбе Ц. Ж. Жамцарано*. In: ORIENT: Альм. Вып. 2-3: Исследователи Центральной Азии в судьбах России. СПб., С. 5-55.
 57. Савостина Е.А. (1998) *Миф и культ героя. Жизнь мифа в античности*. In: Материалы научной конференции «Випперовские чтения-1985». Вып. 18. Часть 1. Доклады и сообщения. – www.annales.info/greece/myth/mifgeroy.htm
 58. Тимковский Е.Ф. (1824) *Путешествие в Китай через Монголию в 1820 и 1821 годах, ч. I*. СПб.: Типография Медицинского департамента Министерства Внутренних дел.
 59. Хомонова М.П (1961) *Абай Гэсэр-хубун. Эпопея (Эхирит-булагатский вариант). Ч. I*. Улан-Удэ: СО АН СССР.
 60. Чимиддорж (1962) *Инсюн Гэсэр-ван (Богатырь Гесер-хан. Монгольский эпос. Сост. и спел Паджай. Публикация подгот. Чимиддорж.) «Цюйи»*.
 61. Шаракшинова Н.О. (1969) *Героический эпос о Гэсэре. Учебное пособие для студентов филологического факультета*. Иркутск.

Přiloha

Transkripce textu „Geser boyda-yin sang orošiba“

1a geser boyda-yin sang orosiba ::

1b *nigen* Om aa hung kemen yurban-ta ögüle . gi gyi kele bsu bsuu bslun ki degere tngri-narun boyda yarudi-yin qubilyan inu · daisun-u ayui-dur geser či cereg-i uduriddun soyorq-a : naran-u duyulyan-i oroi-deger-ben emüsügšen saran-u bambai mörön-degen ayuluysan · odod-un quyay-i bey-e degen

2a *qoyar* emüsügšen · qurca neretü belge belig-ün ildü mutur-tayan janiduysan? (gar jangidaqu, atququ) · odod-un raqu-tu sumun tataysan · türgen gelbelgen mörön-i jayan unuysan : daisun-i ayui-dur gün yabun : daisun-i köbegün-i morin-i güičen bariysan boyda minü · el daisun-i aldaysan · adal mal-tu minü sakın ibegen soyorq-a · quyay mesen altan toquna kelbelgen

2b qarubasu · qamuğ daisun-i qoçorlı ügei eçülgen daruyçı ezen (ejen?)-degen mürgümü boyda-yin jarlıy-iyar yabuyçı arban jüg-tür aysan yağar usun-u-aça naiman tümen dörben mingyan jardasun-nuyud-tur ariyun takil takimüi · çereg eçigüi-tür minü öljei boluysan-a ariyun takil takimüi · qotala-du kegere odqui-dur minü · asiğ tusa boluysan-a

3a *yurban* ariyun takil takimüi : sayuqu ger tergen-dü minü tüsiy-e boluysan-a × [ariyun takil takimüi] : qarangqui soni gegen jula boluysan-a × [ariyun takil takimüi] : ayuqu amin-dü minu tusa boluysan-a × [ariyun takil takimüi] : arasutu beyen-du minü quyay boluysan-a × [ariyun takil takimüi] : ergütü (erketu?) daisun-i doroiduluyçı ereküi (kuseku) yisün küsel-i qangyayçı-da × [ariyun takil takimüi] : ene takil-nuyud-i minü dürbel ügei amsayad örösiyen qayirlyayçı geser qayan-dur

3b ariyun × [takil takimüi] : sintaral niçal ügei joriğ-tu · seregün (? sirigun – doysin) sedkel-ten-i sintaryuluysan : sirayiyol-un qayan-i alağ silke yaryaysan sidetu geser qayan-dur eyin × [ariyun takil takimüi] : mangyus daisun-i alaysan · mongyol ulus-i ezelegsen · moquusi ügei çing joriğ-tu : molor erdeni metü bey-e-tü geser qayan-dur eyin × [ariyun takil takimüi] : ayalan odaqui-dur minü qoor-tan

4a dürben daisun-i doroitayuluyçı · abalan odaqui-dur minü görügesün-i uçirayulun soyorqayçı : aju sayuqui-dur adal mal aliba küsel-i minü qangyayçı · arban jüg-ün geser qayan-dur × [ariyun takil takimüi] : gegen sayiqan qatud-tu · kegeren morin kolegetü · qan-i-bar ayuyulan çidayçı küçütü : kelekü ulus-un kereg tusan-i bütügegçi · geser qayan-dur × [ariyun takil takimüi] : qurdun kölgen-i

4b beyen-degen ayuluysan · qurča ildü-yi mutur-dayan bariysan · qoort-tan daisun čereg-üd-i doroyitayuluycı · qubilyan boyda geser qayan-dur × [ariyun takil takimüi]: busud-un törö-yi boligči · buruçu sedkelten-i butaratala kedugci (? kidayči) · burqan-i yosun-iyar yabuyči · buruçu amitan-dur tusan-i kürgegči · boyda geser qayan-dur × [ariyun takil takimüi] :

5a *tabun* tümen jıryalang-iyar ayči qatun-dur · dügüreng ulayan čarai-tu · törölki tngri-tan-ača qubilyan bey-e-tü · tegüdercü ese besiregsüd-ün törü-yi inu abuysan geser qayan-dur × [ariyun takil takimüi] : yaĵar ködüleküi čimegetü . ĵal badaryulqui čaqılĵan-tu · ĵasalang-tu amitan-i örösiyenggüi sedkil-tu ĵani mungqay-ni geyigülči · gegen gerel-tü

5b geser qayan-dur × [ariyun takil takimüi] : boyda-yin ĵarliĵ-iyar yabuyči · arban ĵüg-tür aysan saquysan yaĵar usun-u ezen · naiman tümen dürben mingyan ĵarudasun-nuyud-tur × [ariyun takil takimüi]: cereg ayan ečeküi-dür ölzei qutay boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi] : qudaldu kir-e odbasu asiĵ tusa boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]: sayuqu ger tergen-dür minü tüsiy-e

6a *ĵiryuyan* qasiy-a boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]: qalaqui-dur minü qalqa boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]: qataqui-dur minü umta/unda-tu boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]: qarangqui söni ĵula boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi] : ayuqu amin-du minü asiĵ tusa boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]: arasutu beyen-du quyay boluysan-du minü × [ariyun takil takimüi]: erkütü dayisun-i doronidquluyči · ereküi

6b küsel-i qangyuluyči-du minü × [ariyun takil takimüi]: ene takil-nuyud-i minü dürbel ügei amsayad · eriken yisün küsel-i minü uytun öggün soyorq-a . šašin nom sakisuyai kemeči qoyin-a-ča üdügči · emün-e-če uytuyıcı · barayun eteged-dü ergegči · ĵegün eteged-dü toyoriyči · künggen bosun güyiči : bsuu

Překlad textu „Obsah sangu svatého Gesera“

1a obsah sangu svatého Gesera

1b *první* [stránka] Řekni třikrát „om a hung“, řekni „gi gyi, bsu bsuu bslun, ki!“ Svatý z vrchních božstev, přetělenec Garudy, Ty, Geser, bud laskav povést armádu vpřed do jeskyně nepřítele, Nosící na hlavě sluneční helmu, nosící na rameně měsíční štít, nosící na těle hvězdný pancíř,

2a *druhá* [stránka] držící v ruce meč moudrosti jménem Ostrý, natahující střelu s hvězdným Ráhu, Svatý můj, který překročil strašnou rychlou řeku, šel hluboko do jeskyně nepřítele,

dohnal a chytil koně syna nepřítele a zabil hlavního nepřítele, buď laskav vzít pod ochranu můj dobytek, Se zlatým pancířem, mečem,

2b střelící z luku, modlím se vládci, který bez zbytku zničil všechny nepřítele. Přinosím čistou obětinu 84 000 vyslancům ze země a vody, kteří šli na deset stran světa podle rozkazu svatého. Přinosím čistou obětinu tomu, který se stal posvěcením při vedení armády, který přines mi velkou pomoc, když šel jsem do města a do stepi

3a třetí [stránka] přinosím obětinu tomu, kdo se stal oporou pro můj domov × [přináším čistou obětinu], tomu, kdo se stal svítidlem v temné noci × [přináším čistou obětinu], tomu, kdo mi pomohl v životě, za který se bojím × [přináším čistou obětinu], tomu, kdo se stal pancířem pro moje tělo s kůží × [přináším čistou obětinu], zvíťazícímu nad mocnými nepříteli a plnicímu devět mojí přání × [přináším čistou obětinu], tu moji obětinu bez překážky zkoušejícímu a milostnému Geser-chánovi

3b × [přináším čistou obětinu], smělemu a odvážnému, strašícímu i těch, kdo má hroznou duši, Geser chánovi, který zabil chána šaraigolů a ukázavšímu divná kouzla, takovou × [přináším čistou obětinu], Geser chánovi, který zabil démonického nepřítele, stal se vládcem mongolské zemí, Který má bezpochybnou tvrdou vůli a tělo jako křišťál a drahokam × [přináším čistou obětinu], když jsem na cestě, čtyři zlomyslné

4a čtvrtá [stránka] nepřítele mé ničící, když jsem na lovu laskavě nechající mně potkat divoké zvíře, když mám pastevecký život, plnicí jakékoliv mé přání o dobytku, vládci deseti stran světa Geserovi × [přináším čistou obětinu], se světlými překrásnými královnami, jezdící na hnědém koni, mající sílu, která může zastrašit kohokoliv, nosící prospěch pro země, o které mluvíme, Geser chánovi × [přináším čistou obětinu], bystré nohy

4b mající u svého těla, držící meč ve své dlani, ničící armády zlomyslných nepříteli, převtělenci, svatému Geser chánovi × [přináším čistou obětinu], získající jiné státy, ničící nevěřících, následující učení Buddha, poskytující pomoc nevědicím živým bytostem, svatému Geser chánovi × [přináším čistou obětinu],

5a královně tümen džirgalang, s kulatou červenou tváří, s tělem převtělence od božstev, Geser chánovi, který získal vládnutí nad pohybující a nevěřící × [přináším čistou obětinu], se zvukem chybějící se země, s bleskem, který rozpaluje oheň, osvěcující nešťastné živé bytosti s hloupým rozumem, se světlým zářím

5b Geser chánovi × [přináším čistou obětinu], rozkazem svatého fungující 84 000

panovníkům země a vody na deseti stranách světa × [přináším čistou obětinu], mému, který na válečné cestě se stál požeňnanou studnou × [přináším čistou obětinu], mému, který přinesl prospěch, když jsem byl na obchodování × [přináším čistou obětinu], pro můj domov se stal oporou

6a šestá [stránka] a ohradou tomu × [přináším čistou obětinu], mému, který se stal štítem, když mi bylo horko × [přináším čistou obětinu], mému, který se stal nápojem, když jsem měl žízeň × [přináším čistou obětinu], mému, který se stal svítidlem v temné noci, × [přináším čistou obětinu], mému, který mi pomáhal, když jsem se bál za svůj život, × [přináším čistou obětinu], mému, který se stal pancířem pro moje tělo s kůží, × [přináším čistou obětinu], ničící mocné nepřátelé,

6b moje přání, po kterých toužím, uskutečňujícím mému × [přináším čistou obětinu], vychutnej bez překážek ti obětiny, buď laskav splnit devět mé přání, po kterým toužím, ať si chrání učení mluvčího a ze zadu ho potkává, ať ze předu ho potkává, s pravé strany otočí, z levé strany objímá, přejí všeho, bsuu ...